

PATHOLOGICÆ MEDICÆ
PARS PRIMA,
SISTENS
PATHOLOGIAM
GENERALEM.

CAPUT I.
DE
PATHOLOGIA IN GENERE.

I.

Pathologia medica tanquam altera pars Theoriae medica, Hominem considerat in statu prater-naturali atque morboſo.

SCHOL.

Quemadmodum Physiologia medica notitiam ſuppeditat de ſtatu hominis vivi naturali, modumque declarat, quo corpus noſtrum, ex materia heterogenea, & valde fragili compoſitum, inter tot tantasque externas injurias naturalem ſuum ſtatum habeat atque retineat, & ſanum dicendum ſit, ſimulque criteria certa præſentis ſanitatis ſubminiſtrat, in variis diverſisque actionibus & functionibus noſtri corporis,

Cofchwitzii Pathologia.

A

que

quæ partim animales, partim vitales aut naturales audiunt, sese manifestantia: ita, cum quotidie videamus, homines ægrotare, nostrumque corpus variis diversisque morbis subjici, doctrina pathologica ex opposito considerat statum corporis humani vivi præternaturalem atque morbosum.

II.

Pathologia est doctrina de MORBIS, eorum SYMPTOMATIBUS, & utrorumque CAUSIS.

SCHOL.

Suppeditat enim hæc doctrinæ medicæ pars ea, quæ morbum stricte concernunt, ejusque fiendi modum declarant, ex veris & genuinis causis. Unde tam læsionem ipsam ejusque formalitatem, cum subiecto generali & speciali, quam ejus consequentias aut symptomata, præcipue essentialia, & causas, quæ vel læsionem simpliciter, vel symptomata produxerunt, contemplatur, modumque, quo partim causa & læsio, partim symptoma cum læsione cohæreat, & unum ex altero vel manifeste, vel maxima probabilitate producat.

III.

Objectum pathologiæ generale est corpus humanum vivum, vel homo vivus: quatenus dispositioni morbosa subjicitur.

SCHOL.

Quoniam pathologia eam ob causam corpus humanum considerat, ut læsiones ipsi illatæ post cognitionem causarum, quantum possibile, removeantur, & fanitas restituatur, necesse est, ut corpus in tali existat statu, sub quo hæc intentio impetrari potest: Cum autem hoc in corpore demortuo fieri nequeat, necessario superioris asserti veritas elucescit.

IV.

Objectum pathologiæ speciale constituunt morbi & pathemata, quibus corpus humanum affligitur, una cum causis, a quibus producuntur.

SCHOL.

Primaria enim cura medici nunc in eo consistit, ut in causas veras inquirat, quæ morbum aut symptomata vel produxerunt, vel produce-

ducere valent, five illæ sint in ipso corpore prognatæ atque hærentes, five ab extra ad corpus delatæ, illudque varie alterantes.

V.

Hoc ipso Pathologia sese distinguit ab aliis medicina theoreticæ & practicæ partibus, quæ, licet etiam circa morbos versentur, tamen non eodem respectu circa illos occupatæ esse solent.

SCHOL.

Ita enim Pathognomia & Semiologia medica circa morbos, statumque hominis morbosum hærent, sed neque ipsam formalitatem passionis, neque symptomata accedentia & morbum sequentia, nec multo minus morborum atque symptomatum causas evolvunt; verum tam circa signa morborum communissima, vel morbum generatim adesse indicantia, & signa prognostica: quam circa singulorum morborum, specie ab invicem distinctorum, signa essentialia & discretiva occupatæ manent.

Nec minus Therapia ipsa rem habet cum morbis eorumque causis, sed longe alio respectu quam Pathologia, dum unice morborum atque causarum morbificarum remotioni studet per remedia appropriata, aut per certas & adæquatas regulas, morbos, causasque illas producentes, præoccupare & antevertere conatur.

Pathologia autem primo morbum ipsum, in quo consistat, & quinam sit, considerat; deinde consequentias molestas, morbum ipsum vel sequentes, vel comitantes perpendit, & denique causas evolvit, unde tam morbus, quam symptoma originem duxit, simulque rationalem inquisitionem instituit, qualis connexio morbum & causam, vel ipsas causas diversas intercedat, & quo ordine ac modo fiendi hæc ita inter se invicem conspirent.

VI.

Pathologia merito dividitur in Pathologiam physicam & medicam.

SCHOL.

Illæ solis speculationibus physicis inhæret, omnesque percontantur sine discrimine causas, a quibus physico nexu modoque fiendi, læsiones produci possunt. Hæc vero, medica nempe Pathologia,

eas potissimum rimatur causas, quas per artem & artis instrumenta vel corrigere, vel remove potest, vel quorum effectus proximos ad minimum ita infringere valet, ut æger ad pristinam reducatur valetudinem.

VII.

Physica pathologia in se spectata ad medicum, qua talem, nihil pertinet, nec ullam ipsi præstat utilitatem, quippe qui per causarum, ad physicum forum solum pertinentium, licet accuratissimam considerationem, ac inquisitionem, plane nihil ad morborum sanationem contribuere possit.

SCHOL.

Ut rem aliquo modo clariorem reddamus, exempli loco adducere libet, quod sciamus, ærem tam frigidum nimis, quam excessive calidum, varios in corpore humano producere affectus morbosos, tam humores quam partes solidas, earumque fibras motrices afficiendo, & alterando, quo ipso secretiones & excretiones varie turbantur, & ita per consequens sanitas læditur. In hoc casu pathologia physica jure meritoque occupata est circa indagacionem accuratam physici nexus, causam & effectum intercedentis; unde inquit, quænam particulæ aëris hunc vel illum in corpore effectum producere possint, an particulæ hamatæ, rotundæ, obtusæ, acuminatæ, salinæ, sulphuræ, aut quæcunque aliæ, & quonam agendi modo physico & materiali id efficiant: an v. g. aër frigidus principio quodam acido specificè humores coagulet, atque inspisset, aut fibrosas partes constringat, ut inde excretiones periphericæ impediatur.

Quod si itaque medicus secundum hanc physicam causarum contemplacionem, rem aggredi, atque secundum ordinem ad therapiam progredi vellet, necessarium maxime esset, ut primario de particularum aëris noxiarum correctione & alteratione sollicitus esset, cum utique non negari possit, eas simul humorum mixtionem aliquando penetrare, ideoque talia eligenda esse remediorum genera, quæ exacte figuris illis particularum aërearum oppo-
sita

sita essent, & ita plane physico atque pure mechanico operandi modo dictas particulas in corpore corrigere, alterare, invertere atque expellere possent, ut ita per remotionem causæ effectus etiam removeatur.

Quis autem non videt, has intentiones & indicationes licet physico respectu legitimas, extra medici potestatem positas esse, nec non ipsum suppositum nexum causalitatis, quoad posse quidem probabilem, quoad esse autem nondum penitus evictum esse, multo minus autem inventionem remediorum plane appropriatorum, & specificè quadrantium facilem esse.

VIII.

Sola autem pathologia medica vera utilitatem habet in foro medico.

SCHOL.

Hæc in modo citato casu contenta esse potest ac debet, si notorium sit, quod aër frigidus, qua frigidus, non modo fibras cutaneas sensibiliter afficiat, & ad constrictionem disponat, sed simul humores sub ambitu corporis hærentes, revera spissiores reddat, eoque ipso partim humores, partim fibras, in motu suo alterando, transpirationem impediatur, impuritatium coacervationi faveat, & ita sanitatem lædat.

Ex hac consideratione, partim ipsius facti revera obvii, partim etiam modi, quo noxæ inde pullulantes sese invicem excipiunt atque producant, (quæ consideratio vere medica est) emergit illud consilium practicum, pro sanitatis restitutione necessarium; quod humores coagulati aut inspissati iterum sint attenuandi, & resolvendi, pori autem cutis referandi, eumque in finem fibrarum spasmus inductus relaxandus, quo impuritates hætenus collecti liberum denuo inveniant exitum atque egressum: nec non impofterum corpus per sufficientia integumenta, aut per plenariam aëris frigidi simplicem evitacionem, ab ejusdem injuriis præcaveri debeat & possit, ne de novo easdem molestias incurrat: Quo ipso sane omne id impetrabit medicus, quod pro restituenda & conservanda sanitate necessarium existit.

Unde patet, longe aliam esse considerationem Pathologiæ medicæ, quam physicæ, prout alio exemplo, de vulneris differenti consideratione, idem illustris Stahlius ob oculos posuit.

IX.

Pathologia medica vera requirit vera principia & fundamenta, e quibus rerum in hoc foro contingentium, rationes vel manifestissimæ ac firmæ, vel per legitimam consequentiam ad minimum maximæ probabiles, erui possunt.

SCHOL.

Siquidem in superioribus jam indigitavimus, pathologiam physicam nudam & solam, ad medicinam inde faciendam neque pertinere, neque sufficere; ita maxime monendus est medicus, ne in ejusmodi principiis & fundamentis solus quasi & unicus hæreat, quæ hisce causarum enodationibus nimium immorantur. Nullatenus quidem rejicimus hic studium physicum, sed utique in ea sumus sententia, quod Physica in planioribus reddendis morborum causis, si rite adplicetur, magnum adferre possit lumen, unde hoc sensu illam quoque commendamus. Præter hanc autem, tanquam necessariam veræ Pathologiæ fundamenta, commendamus structuræ corporis, & officii singularum partium debitam notitiam: ex hac enim ea potissimum explicare poterit medicus, quæ ad corporis mechanismum pertinent, nec sine ejus fundamento explicari possunt. Deinde huc quoque pertinet vera status naturalis contemplatio, & consideratio justæ vitæ, & ordinis vitæ ac sanitatis, cum ponderatione rerum illarum, quæ in statu naturali sanitatem juvant; ita enim facili negotio ad illorum cognitionem quoque perveniet, quæ ordinem naturalem turbare possunt. Quibus ultimo adjungimus observationes veras, circa morborum historiam collectas, a quibus comparisonem instituere poterit ad casus similes, cui negotio haud minimum luminis adferunt repetitæ hominum variis ægritudinibus defunctorum sectiones, quæ, si sæpius sibi respondeant, & idem declarent, tanto certiozem in enucleandis similibus casibus, & inveniendis causis, reddere possunt medicum.

CAPUT II. DE MORBIS.

I.

Morbus sensu medico, & quidem strictiore sumtus, est lesio quedam, sive in partibus solidis, quoad structuram, & continuitatem, aut illarum officium; sive in partibus fluidis, quoad quantitatem, aut qualitatem, contingens: quæ vel physico, vel morali nexu, actionum vitalium, naturalium, aut animalium perturbationem, aut extraordinariam intensiorem post se trahit.

SCHOL.

Dicitur equidem communiter, & ex vulgari sententia morbus omne id, quod principaliter patitur æger, & tanquam molestum aut periculosum sentit: de quo dici potest, quod præter, aut contra naturalem sanitatis statum, in corpore contingat. Verum enim vero, si hanc morbi definitionem rite ponderemus, satis manifeste elucescit, eandem haud adæquatam, nec sufficientem esse, cum hæc ipsa definitione morbus a symptomate non debite ac legitime distinguatur, certissimumque sit, symptoma æque molestum, & pro re nata sapissime æque periculosum esse, ac ipsum morbum.

II.

Hoc sensu atque intuitu lesio talis, quam strictè morbum vocamus, aliquando jam actu præsens, aliquando vero imminens, aut ad minimum incipiens saltem esse potest.

SCHOL.

Lesionem actu jam præsentem vocamus talem partium vel fluidarum, vel solidarum, a statu naturali declinationem, quæ manifesto, aut satis probabiliter in sensus incurrit, suamque præsentiam per signa factis certa declarat: imminens vero, aut quasi incipientem læsionem

nem dicimus, quando v. g. dispositio quidem proxima ad notabilem vel solidarum vel fluidarum partium, quoad structuram, aut mixturam, a causa præfente præsto est, ita ut natura aliqualem ad minimum æstimationem moralem de illa instituire possit, motusque læsioni tali proximæ metuendæ opponere valeat, atque necesse habeat. Sic priori intuitu vel actualis sanguinis spissitudo, vel ipsius abundantia excessiva, vel solidæ alicujus partis obstructio & infarctus, læsionem præsentem, respectu humorum partim quantitatem, partim qualitatem afficientem, respectu solidæ autem partis, officium ipsius lædentem constituit, contra quam natura necessario pro viribus insurgere debet, ut tempestive removeatur.

Posteriori sensu, sub morbis, quos malignos vocamus, causa morbifica adesse potest, & quidem peregrina, intimiore insinuatione & diutiori innidulatione mixtionis dissolutionem certo productura; quæ tamen tunc temporis, ubi natura motus salutares pro ejus excretionem suscipit, ipsam mixtionis animalis dissolutionem nondum produxit, sed præsentia sua proxime illam minatur, aut forsân levissimo saltem gradu nocere cœpit, interea tamen ansam præbet, ut natura illius excretionem tempestivam, debitum hunc in finem susceptis motibus, curet.

III.

Non semper id, quod communi loquendi modo morbum vocamus, revera morbum aut læsionem constituit.

SCHOL.

Primo intuitu hoc assertum paradoxon videri potest, si quis diceret, febrem non esse morbum: interea verissimum manet assertum, sui legitimam considerationem apud medicos practicos maximopere urgens. Notissimum quidem est, in communi non solum vita, sed a medicis etiam, molestis illis, de quibus ægri plurimum conqueruntur, sæpissime morborum nomen imponi; cum tamen minime hoc nomen mereantur, illamque læsionem sive factam, sive metuendam, non constituent, cui Medicus necesse haberet, ut obviam iret, aut directe consilia sua opponeret, aut quam studiose oppugnare deberet; etiamsi
ipsum

ipſius officii ſit, ut hæcæ quoque moleſtias, per læſionis, aut cauſarum lædentium remotionem, removere ſtudeat.

IV.

Sunt potius illa, de quibus ægri conqueruntur, ſenſationes moleſtæ, eſſi non omnes, tamen plurimæ, & frequentiffime, nil niſi motus natura autocratici, quibus ceu remediis naturalibus atque domeſticis, pro corrigenda, aut foras eliminanda cauſa morbifica, & læſione præſente removenda, aut imminente præoccupanda, optimo & ſalutari conſilio utitur.

SCHOL.

Hoc aſſertum ut clarius illuſtremus, neceſſe erit, ut breviffime ex physiologicis in memoriam revocemus, corporis noſtri admodum fragilis, ſummeque corruptibilis conſervationem ac præſervationem ab actuali putredine, poſt ingeſtionem illorum, quæ illud nutrire poſſunt, primario, imo unice impetrari per motus ſecretorios & excretorios, quotidie in corpore vivo & ſano fientes, ac debito ordine continuatos; qui motus, cum in ſtatu naturali & quotidiano non niſi materias conſuetas, ordinarias, & quotidianas pro obſjecto habeant, nulla extraordinaria exacerbatione aut excitatione indigent, ſed placide, ac ſine moleſtia a natura peraguntur; ita ut ſub illorum ordinaria continuatione, debito vigore, omnes quoque actiones corporis vivi, ſive vitales, ſive animales, aut denique naturales, vigere dicantur.

V.

Omne id, quod ita placide & ordinarie in ſtatu naturali & ſano quotidie contingit, id eſſentialiter quoque accedit in plurimis morbis, nec niſi gradu aut ordine differt ab eo, quod naturale audit.

SCHOL.

Cum enim res præternaturales, i. e. cauſæ morbificæ, ſive in corpore progenitæ, ſive ab extra in corpus delatæ, vel veram læſionem humorum

rum aut partium solidarum produxerint, vel proxime illius inductionem minuentur, natura autem in sua proxima potestate nil nisi humores, ac motus habeat; sane non contrariatur rationi, quod per eosdem, quibus adfuerit quotidie est, motus secretorios & excretorios has causas morbificas, tanquam præternaturales & heterogeneas, remove studeat, & cum materia excernenda sit vel quantitate vel qualitate extraordinaria, motus quoque extra ordinem dirigat, atque intendat, iisque invigilet, & pro re nata, atque periculi diversitate, vitalibus actibus magis invigilando, reliquis, tanquam in comparatione cum illis, tunc minus necessariis, in tantum superseadeat.

Unde fit, ut varia pathemata in corpore sentiantur minus consueta & extraordinaria, qualia v. g. sunt frigus aut æstus p. n. sub ita dicta febre, & hinc dependens præcordiorum anxietas, capitis dolor, sitis, lassitudo, sudor, appetitus dejectio, vigiliæ, rubor faciei, aliaque, quæ secundum morem receptum tam ad morbum, quam ad symptomata referuntur, cum tamen, si verum dicere fas est, ipsa febris non pro morbo aut læsione ipsa, sed potius pro salutari naturæ actu, contra læsionem suscepto, sit habenda.

Id quod in pluribus adhuc morbis, sub pathologia speciali clarius evadet, & summam in medicina practica utilitatem habet, quo medicus ansam ubique capiat motus illos naturæ salutaris quocumque modo sublevandi, aut si quoad ordinem vel gradum a recta reclinent via, in iustum ordinem redigendi: quippe quod verum existit medici officium, in eo consistens, ut verus sit naturæ minister.

VI.

Morbi superius data definitio tollit quoque alias morborum divisiones, minus utiles, aut plane fictitias.

SCHOL.

Cum enim in antecedentibus dictum sit, morbum esse læsionem aliquam, sive in partibus solidis, sive fluidis, secundum diversos citatosque respectus occurrentem, non opus erit tritæ alias atque consuetae divisionis morborum, qua dispescuntur in morbos conformationis, compositionis, læsæ unitatis, & intemperiei: morbi enim conformationis, compositionis, & læsæ unitatis respiciunt partes solidas, earumque structuram & officium: morbi autem intemperiei respiciunt humores, eorumque crasin vel qualitatem, de quibus imposterum plura erunt dicenda.

Longe

Longe minoris autem necessitatis ac utilitatis est repetitio subdivisionis veteribus usitata, qua morbos dividerunt in morbos intemperiei, quatenus cum vel sine materia existunt, cum sane intemperies sine materia sit non-ens, sive ens phantasiae, & intemperies sit qualitas materiae substratae, de qua loquimur, ita ut absonum sit, materiam a qualitate separare velle. Quapropter hæc tanquam supervacanea relinquimus, & suo loco ea, quæ de morborum differentia dicenda sunt, reservamus.

CAPUT III.

DE
SUBIECTO MORBORUM.

I.

Subjectum morbi generalissimo sensu dicitur id, quod morbum patitur.

II.

Cum hoc intuitu secundum diversos respectus diversa morborum subjecta in conspectum venire possint, satius esse putamus, si triplex morborum subjectum constituamus: unum nempe generale, alterum speciale, & tertium specialissimum.

III.

Generale morborum subjectum aliud haud constituendum erit, quam homo vivus.

SCHOL.

Hic unice est, de quo in tota pathologia medica sermo est: quamvis enim notissimum sit, bruta quoque ægrotare, morbisque subjici; nunquam tamen medico res est cum illis, sed huic solum corpus humanum vivum conceditur, ut ejus ægritudinibus medeatur, atque succurrat, quoniam illud ex naturali sua conditione mixtionis ad morbos & læsiones admodum pronum existit, & per hujus læsionem actiones animæ quoque diversimode læduntur.

IV.

Alterum, nempe speciale magis morborum subjectum constituunt individua singula, quæ diversis respectibus morbis subjiciuntur.

SCHOL.

Quamvis enim homines in genere præ brutis, ægritudinibus afficiantur, nihilominus tamen non unus æque ac alter hominum, pari facilitate, gravitate, duratione, continuatone, recurso atque frequentia, morbis subjicitur, sed unus præ altero firma magis sanitate gaudet, aut majorem ad morbos dispositionem possidet, iisque sæpius, frequentius, facilius subjicitur.

V

Ratio hujus differentie individualis dispositionis ad morbos desumi debet a variis circumstantiis, vitam humanam comitantibus, & excipientibus, partim naturalibus, partim non naturalibus.

SCHOL.

Sic enim etas, sexus, diæta, genus & regimen vitæ, hæreditaria dispositio, & consuetudo, variis respectibus symbolum suum huc conferunt, quod ut pateat, singulas has circumstantias breviter percurremus.

VI.

Ætatem si consideremus, ordinarie facilius in genere morbis subjiciuntur pueri & senes.

SCHOL.

In utraque hac ætate enim ut plurimum comparative quasi deficit partium solidarum robur tonicum, quod pro vegeta motuum secretoriorum & excretoriorum prosecutione requiritur; unde impuritates, præcipue ferosæ mucidæ, in sanguine & reliqua humorum massa augentur, digestionem ciborum, æque ac circulationem humorum deinde impediunt, viresque reliquas successive suppressentes: cum e contrario ætas virilis vegeta, vegetas quoque secretiones & excretiones conjunctas habeat, quibus sanitas quoque magis illibata conservari potest.

VII.

VII.

Sexus disparitatem si inquiramus, & perpendamus, quinam præ altero, ex causis illi inherentibus, morbis subjiciatur. sane sequior sexus pronior non modo ad morbos, sed revera magis, frequentiusque subiectus deprehenditur morbis, quam virilis, & hoc varias ob causas, in sexu virili non occurrentes.

SCHOL.

Sic enim viri excretioni illi sanguinæ ordinariæ, & inevitabili, per fluxum menstruum subiecti non existunt, ideoque nec illis affectibus solennioribus, qui hujus fluxus turbationes sequuntur, obnoxii evadunt: & quamquam quodammodo in contrarium allegari posset evacuatio hæmorrhoidalis, quæ in viris similia incommoda, si turbata fuerit, inducere possit; notorium tamen est, hanc excretionem, licet multos corripiat, quoad numerum, viros, tamen nequaquam omnibus, multo minus, quamprimum puberes fiunt, familiarem esse, id quod ratione fluxus menstrui omnibus fœmellis, postquam pubertatis terminum attigerunt, obtingit, aut ad minimum secundum naturæ leges obtingere debet.

Unde patet, incommoda & sanitatis pericula, turbatam hæmorrhoidalem excretionem excipientia, in sexu virili longe rariora quoad numerum esse & comparisonem, quam in fœminis noxæ sanitatis, a mensium vitio pullulantes. Ne dicam speciatim de occasionibus labefactatæ sanitatis, a gravitate, puerperio, fluxu lochiali, lactatione infantum, aliisque, a quibus omnibus ac singulis immunes manent viri, corripuntur fœminæ.

VIII.

Sic quoque hæreditaria dispositio ad certos quosdam morbos proniora reddit individua, ad eos nempe, quibus parentes, aut agnatorum antecedentium aliqui subiecti fuerunt.

SCHOL.

Sicut enim totum negotium hæreditariæ dispositionis fundatum est in consuetudine motuum & similitudine temperamentorum, qua gau-

dent subjecta; ita haud difficile est intellectu, quomodo morbidae passionibus ex hoc fundamento ortum ducere possint: si enim infantes sub formatione sua easdem obtineant, quoad numerum, densitatem aut laxitatem, robur aut mollitiem, fibras partium solidarum, eosque quoad conditionem fluxilitatis aut spissitudinis, humores, quibus gaudent parentes; necesse est, quod similis quoque ordo ac consuetudo motuum vitalium secretiorum inde emergat. Unde etiam sane est, quod multi infantes parentibus quoad formam & animum ita similes sint, & ii, qui maximam cum illis similitudinem habent, omnium facillime quoque morbis parentum corripantur: quorsum tamen non minus facit consuetudo morum, a parentibus ascitiorum.

IX.

Etsi hereditaria dispositio magnum quidem jus in liberos habeat, nullatenus tamen absolutus effectus, in propagatione morborum, illi est tribuendus & adscribendus, ita ut deficientibus licet omnibus aliis concurrentibus causis, tamen necessario iidem morbi apud liberos progigni deberent.

SCHOL.

Notandum enim est, hereditariam illam dispositionem tantum saltem jus in corpora exercere, ut illa praeter aliis facilius illis subijci possint morbis, quos passi sunt parentes, si iisdem causis materialibus indulgeant, respectu diætæ, generis vitæ, aliisque moralibus causis, ab animi pathematibus oriundis, pariter subjecta existant.

Quodsi autem liberi ratione reliqui vitæ generis, aut diætæ, aliter se gerant quam parentes, temperantiores sint praeter illis, loco vitæ otiosæ laboriosa gaudeant, a multis sane sese praecavere poterunt morbis, quibus alias ex hereditaria dispositione subjecti fuissent: sicut ex opposito etiam haud rarum est, quod infantes diætæ vitæ indulgentes, tanto citius sibi accersant parentum morbos, ad quos antea jam proni existunt. Hæc dispositio a parentibus in liberos translata non solum sese extendit ad certos quoad speciem morbos, sed generalis quoque sæpissime existit causa concurrens, imo antecedens, ut infantes a parentibus infirmis, pro-

prognati similiter quoque infirma semper gaudeant valetudine, atque per totam vitam variis multisque morbis concutiantur.

X.

Nec minus ex consuetudine agrotandi, multi homines subiecta morborum præ aliis fiunt, quando vel eodem quoad speciem morbo sæpius affliguntur, vel ab eodem diutius detinentur, ut data leuiore quoque causa & occasione, de novo eundem experiantur.

SCHOL.

Hoc tota die nos docent febres intermittentes, quarum recursum multa individua non modo satis facile in genere, sed certis, iisdemque præcise temporibus anni experiantur, si forsan eodem tempore eundem in diætâ committant errorem, quem alio tamen tempore sine præiudicio sanitatis committere possunt ac solent. Vel idem experiantur fat multa individua, respectu morborum variorum in genere, quando uno aut aliquot morbis diutius detenta ita ægrotationibus adfuescunt, ut viribus in genere debilitata, leuiore quoque errore ferre nequeant, sed ex qualibet levi occasione varia pathemata incidant, ideoque valetudinariorum titulum reportent.

XI.

Similiter ex diætâ vitio multa personæ individualiter præ aliis morborum subiectum in specie constituunt.

SCHOL.

Notissimum enim in genere est, illos ordinaire firmiore sanitate frui, qui diætâ utuntur ordinata, temperata, & cibis vescuntur, ad minimum pro consuetudine, eueptis, potusque admittunt, quantitate & qualitate temperatos, sufficientes tamen & dilutos, præ illis, qui intemperanter quoad quantitatem, aut qualitate maxime diversos ingurgitant cibos, iisque primas obruunt vias, variasque cruditatibus colligendis & augendis præbent occasiones. Quamvis enim nec ita rara in contrarium allegentur exempla, de illis, qui sub inordinata diætâ satis firma tamen gaudent sanitate, nequaquam tamen horum numerus priores superabit, regulam-

gulamque ordinariam formabit, neque in tantum valebit, ut non fere semper incommoda, inordinatam diætam sequentia, tandem sese prodant, licet ad tempus satis longum aliquando fileant.

XII.

Sicut diætæ plane inordinata causas suppeditat, ut quædam persona facilius corripiantur morbis; ita ex opposito culpa quoque aliquando rejicienda est in diætam nimis ordinatam & scrupulosam.

SCHOL.

Quamvis enim hæc in se spectata, & quatenus ordinata existit, causas & occasiones ad ægotandum positivâs non suppeditet, tamen in tantum occasionem præbet, in quantum teneriora reddit subjecta, eaque teneriori diætæ adfuescit, ut commissio deinde leviori quoque errore diætetico, tanto facilius promptiusque afficiantur, atque ægotent.

XIII.

Genus & regimen vitæ si spectamus, simulque diætæ intemperantiam supponimus, illi sane maxime omnium morbis subjiciuntur, qui vitam otiosam & sedentariam agunt.

SCHOL.

In his enim abundantia sanguinis & humorum, fecundissima morborum mater, augetur, humores sub motibus corporis segnioribus & ignavia spissescunt, mucescunt, variasque discrasias patiuntur.

XIV.

Tanto magis morbis subjiciuntur, qui cum vita sedentaria, simul speculabundam & meditabundam agunt.

SCHOL.

Hinc varia sanitatis damna patiuntur literati, qui non modo corporis motus necessarios negligunt, sed animo quoque rationalibus actionibus plus justo intenti, actiones vitales, motusque secretorios maxime turbant, unde non modo humorum spissitudinem, sed respirationis impedimenta, circuli sanguinis redartationem, appetitus prostrationem, vigi-
liasque

liasque incurrunt, ac tandem cæteris paribus, illis maxime obnoxii fiunt morbis, qui a genere nervoso debilitato vulgo derivari solent.

XV.

Nec minus animi pathematibus gravioribus addicti, iisque valde indulgentes, longe proniores sunt ad morbos, præ illis, qui animo quieto, tranquillo, placido gaudent, ita tamen, ut pro diversitate animi pathematum, diversis quoque, non vero omnibus subiiciantur morbis.

SCHOL.

Sic enim iracundiæ dediti, omnium facillime corripiuntur morbis biliosis, spasticis gravioribus, convulsivis, arthriticis atque acutis: mœstitiæ autem nimix indulgentes, viscerum infarctibus, morbis chronicis, quartanæ, aliisque id generis, præ aliis obnoxii fiunt: quemadmodum meticulosi, animi deliquia, & lipothymias facilius experiuntur.

XVI.

Simili modo ex generis vitæ fundamento certi aliqui morbi, certis saltem personis, ratione opificii, quod tractant, familiares, originem ducunt.

SCHOL.

Ita v. g. notum est, illos, qui deurationibus metallorum vacant, facilius artuum tremoribus subjici; metallifosores, aut potius fusores, arthriticis ac paralyticis passionibus vexari. Lapidicidas, ex pulveris saxorum attractione, variis pectoris obstructionibus, infarctibus, asthmaticis passionibus, spadone, imo phtisico malo laborare: prout hac de re instar omnium doctissimi Ramazini scriptum de morbis artificum, fufus loquitur.

XVII.

Tertium, sive specialissimum morborum subjectum idem est cum parte corporis, quam affectam dicere solemus: in qua nempe vel morbus ipse, i. e. læsio, vel causa morbifica, fixam magis sedem habet.

SCHOL.

Ex hoc fundamento potissimum suam deductionem reperiunt affectus
Cofchwitzii Pathologia. C fectus

fectus idiopathici, quando pars aliqua non propter aliam, sive per consensum, sed ex propria sui læsione, aut causæ morbificæ in ipsa hærente ac præsentè, molestias patitur. Quamvis etiam alio respectu pars aliqua, ejus pathematis, quod patitur, sive idiopathicum, sive symptomaticum illud fuerit, subjectum specialissimum vocari possit.

Ita enim v. g. hoc ultimo respectu ventriculus subjectum specialissimum omnis vomitus dici potest, quoniam ipse potissimum & primario sub hoc pathemate movetur, & ad excernendum excitatur: quemadmodum in sensu priore tunc saltem morbi subjectum audire potest, quando ipsa stimuli vomitorii causæ materialis, v. g. a vomitorio, veneno, aliave materia ingrata atque nauseosa, in ventriculo hæret, ibique sensationes molestas physico contactu post se trahit: cum ex opposito per consensum saltem idem motus vomitorius contingere possit, si in alia parte vicina, aut connexa, primaria læsio hæreat, quæ saltem sub occasione data externa, talem in ventriculo motum causatur, quale quid in inflammationibus partium interinarum, ventriculo proximarum, a potu frigido contingere solet.

CAPUT IV.

DE

MORBORUM DIFFERENTIIS.

I.

Differentiæ morborum sunt vel essentialis, vel accidentales.

SCHOL.

Essentialis ab ipso morbo, ejusque causæ proxima, aut principali desumuntur. Accidentales autem, licet ad essentialiam morborum stricte non pertineant, ita tamen comparatæ existunt, ut ad gravitatem aut levitatem, magis vel minus periculosum morbi statum, aliquid vel multum contribuere possint: & a circumstantiis externis, accessoriis, & individualibus originem ducunt.

II.

Differentiæ morborum essentialis partim respiciunt corpus, ex partibus solidis & fluidis compositum: partim principium movens,

vens, vel naturam, & hinc dependentes varias motuum alterationes.

III.

Ex hoc fundamento generaliter morbos dispecimus in morbos partium solidarum: in morbos humorum, sive partium fluidarum: & in morbos motuum.

IV.

Morbi solidarum partium communiter in scholis medicis dispecuntur in morbos conformationis; respectu 1. magnitudinis: 2. figurae: 3. situs: & 4. numeri: in morbos læsæ unitatis, & in morbos læsæ contiguitatis.

SCHOL.

Ad morbos conformationis pertinent illæ partium solidarum aberrationes a statu naturali, quando v. g. vel a nativitate, vel per violentiam externam, aliqua nostri corporis pars, quoad mensuram aut molem, vel nimis magna, vel nimis parva existit; aut aliam, quam decet, figuram externam habet: aut indecentem & extraordinarium situm occupat: aut denique numero vel deficit, vel excedit.

Morbi læsæ unitatis respiciunt tam partes solidas molles, quam duras: quatenus illæ vulnerationibus, ulcerationibus, ambustionibus, aut rupturis: hæ vero fracturis, fissuris, & cariei subjiuntur.

Morbi læsæ contiguitatis concernunt partes numero plures, inter se cohærentes, earumque cohæsiōnem mutuam: quo intuitu luxationes & distorsiones articulationum in considerationem veniunt.

Cum vero plurimæ dictarum læsionum, non tam ad pathologiam medicam, quam potius ad chirurgicam pertineant, earum in præsentiarum quoque mentionem saltim fecisse sufficiat.

V.

Læsiones partium fluidarum partim consistunt in læsione quantitatis, & quidem vel excessivæ, vel deficientis: partim

qualitatis aut craseos: unde morbi intemperiei humorum apud veteres, aut, secundum recentiorem loquendi formulam, discrasie humorum, titulum nomenque acceperunt.

VI.

Motuum lesiones & morbi vel eorum excessum, vel eorundem defectum, vel denique ordinem alteratum & immutatum respiciunt.

VII.

E morborum accidentalibus differentiis generalissima est illa, qua dispeſcuntur in chronicos & acutos.

SCHOL.

Desumpta est hæc differentia a tempore durationis totius morbi: & intelligimus per chronicos, ejusmodi morbos, qui vel pedetentim incipiunt, vel licet acuto quodam initio ægros invadant, tamen ordinarie, neque cito transeunt, sed per septimanas, imo menses, ne dicam annos, durant, antequam vel curentur, vel ægrum jugulent: neque ita valde acutis, periculosisque symptomatibus stipati existunt; ad quorum classem pertinent omnes febres intermittentes, rheumatismi, malum hypochondriacum, arthritis &c.

VIII.

Acuti morbi audiunt, qui non solum acute incipiunt, sed acute quoque, i. e. cito & vehementer decursum suum absolvunt, certisque dierum terminis adstringuntur.

SCHOL.

Huc referuntur omnes febres acutæ atque continuæ, apoplexiæ vera & perfecta, inflammationes internæ, aliique affectus.

IX.

Gradu tamen aliqui acutorum morborum ab invicem differunt.

SCHOL.

SCHOL.

Hinc a quibusdam specialiter in acutos, peracutos, & acutissimos dispeſcuntur: ita ut primam classem constituant, qui ad modum febrium continuarum simpliciorum, & exanthematicarum communiorum, termino duorum aut trium septenariorum includuntur: ad alteram vero pertineant, qui, ut inflammationes internarum nobiliorum partium, unico saltem septenario absolvuntur: & tandem sub tertia comprehendantur, qui ne hunc quidem terminum attingunt, sed intra triduum aut quatridduum, vel brevior adhuc termino, decurrunt: cujus indolis sunt pestis, febres pestilentiales, nec non apoplexia repentina atque lethalis.

X.

Differunt porro morbi, quatenus sunt vel salutare, curabiles & parvi: vel lethales, incurabiles, & magni.

SCHOL.

Priorem classem constituunt, qui vel nullum aut parvum periculum portendant, vel revera ab aliis gravioribus morbis præservant, vel partes quoad situm, structuram & officium nobiliores non afficiunt atque lædunt: ideoque vel sui remotionem non exigunt, vel sponte cedunt, vel arte facilius præ aliis profligantur: quo nomine horum classem subeunt, leviores cutis læsiones atque affectus, hæmorrhagiæ moderatæ narium, hæmorrhoidalis fluxus, coryza atque gravedo, febres intermittentes, continuæ, & inflammatoriæ, sudores autocratici, diarrhœæ spontaneæ.

Ad alteram classem referuntur ejusmodi læsiones, quæ partes nobiliores, meninges cerebri, pulmones, ventriculum, diaphragma, hepar, in sua structura aut officio lædunt, vel causam inexpugnabilem agnoscunt, vel propter brevissimum decursum, medico tempus mendendi non concedunt; quales sunt apoplexiæ fortissimæ, catarrhus suffocativus, inflammatio meningum cerebri, ventriculi, pestis, & morbi pestilentiales, paralysis consummata, epilepsia, aliæque.

IX.

Usu suum habet hæc morborum distinctio in praxi, & quidem respectu prognoseos.

SCHOL.

Si enim medicus mox in principio, tam ex ratione, quam ex observatione circa morbos sæpius facta & collecta, certus sit de hac morborum indole & conditione; statim quoque vel sibi ipsi, vel ægro aut adstantibus, de quolibet morbo prognosin declarare poterit, atque de ejus eventu, & ita propriæ famæ consulere, quando in antecessum vel levem, vel gravem atque funestum morbi exitum prædicere potest; cum sane fundata in ratione experientia prognosis, medico æque facile æstimationem contrahere potest, ac ipsum felix medicinæ practicæ exercitium.

XII.

Tertia differentiarum accidentalium, ab invasione plurimum pauciorumve individuorum desumpta, morbos dividit in EPIDEMICOS & SPORADICOS.

SCHOL.

Epidemicos nominamus morbos illos, qui ex communi aliqua causa, præcipue aëris peregrina constitutione, aut diætæ communi errore, non unum aut alterum aliquod individuum, sed vel multa in eodem loco, vel plures regiones locorum invadunt, ita, ut ubique locorum certi cujusdam tractus idem morbus grassetur, aliis præcipue usitatoribus morbis tunc temporis silentibus: ita, ut v. g. sub certa aliqua aëris constitutione nullus præter febrem quartanam, tertianamve, dysenteriam, febrem catarrhalem, petechialem, observetur morbus, sed vel omnes, vel pluri ægrotantium uno eodemque morbo corripantur.

Sporadici autem ex opposito illi dicuntur morbi, qui neque ex communi tali causa, eodem tempore oriuntur, neque ita multos corripunt homines, sed hinc inde unum aut alterum invadunt, qui forsitan per unam eandemque, vel etiam diversam causam præsentem ansam dederunt morbo: quemadmodum frequenter contingit, ut febre tertiana, aut catarrhali, diversæ personæ, licet quoad numerum non adeo paucæ, laborent, quæ vel eundem errorem diætetico commiserunt, vel regimine corporis exæstuatorio & refrigeratorio peccarunt, & ob paritatem causarum, ætatis, temperamenti, eundem morbum patiantur; cum sub Epidemicis morbis neque æqualitas ætatis,

tis, temperamentorum, aliorumque commissorum errorum, semper accusari queat.

XIII.

Epidemicis & sporadicis proxime opponuntur, aut contradiſtinguuntur MORBI ENDEMII.

SCHOL.

Hi itidem communem aliquam agnoscunt causam, sed non plures populorum ditiones eo, quo epidemici solent, invadunt modo; singularibus saltem, vel urbibus, vel tractibus, vel regionibus & nationibus familiares manentes. Sic enim maris Baltici accolis ex communi aëris, aquæ, & victus ratione, scorbutus familiaris existit, æque ac polonibus, aliis regionibus strumæ, phthisis, aliæque ægritudines, quæ, quamvis alibi locorum etiam occurrant, tamen non ita frequentes & ordinariæ existunt quam dictis in locis.

XIV.

Ab indole morborum propria desumitur differentia MORBORUM BENIGNORUM, & MALIGNORUM.

SCHOL.

Benigni dicuntur, qui in comparatione cum aliis, & eventum non æquæ periculosum, & symptomata non admodum gravia aut lethalia agnoscunt, sed placide atque tranquille decurrunt; maligni autem contrario se habent modo: dum partim pluribus & gravioribus symptomatibus stipantur, partim hanc ipsam ob rationem eventum pluries funestum experiuntur. Notandum tamen, eundem sæpe morbum in uno subiecto, & uno tempore benignum, in alio individuo, aliove tempore autem malignum esse posse. Id quod videmus aliquando in febribus petechialibus, quæ non semper eandem conjunctam habent malignitatem, dum uno anni tempore, aut in uno individuo, satis placide ad modum simplicium continuarum & acutarum decurrunt, ideoque haud magnum periculum portendunt: alio vero anno, vel eodem etiam anni tempore in alio subiecto, valde plethorico, multisve impuritatibus referto, magnam malignitatem præ se ferunt, ut ægroti maxima virium prostratione, delirium tumis, pulsus inæqualitate & debilitate, lipothymis,

miis, convulsionibus, diarrhœis, vomitibus, aliisque periculosissimis symptomatibus luctam inire necesse habeant.

Unde malignitas aut benignitas illa maxime dependet, vel ab individuali dispositione, puritate aut impuritate humorum ipsius ægrotantis, vel si in plurimis ægris eadem observetur, a communi aliqua aëris mala dispositione aut specialissima miasmatis morborum conditione, prout illud vel quantitate vel qualitate diversimode peccat atque excedit.

XV.

*Ab eodem fundamento dependet denominatio MORBORUM
CONTAGIOSORUM.*

SCHOL.

Hunc titulum gerunt illi affectus morborum, qui per contagium ab uno individuo ad aliud, vel ab uno in alium locum transferuntur, & communicantur, quamvis singula individua, eodem morbo laborantia, non easdem causas antecedentes agnoscant, sed potius per effluviarum morbosorum & exhalationum communicationem, aut per corporalem etiam contactum externum cum similibus ægris, causam morbi accipiunt, recipiuntque. Quemadmodum tale quid observatur in peste, febribus pestilentialibus, exanthematicis, dysenteria, scabie, luce venerea, nec non aliquando phthisi.

XVI.

*Ex eodem propria indolis fonte profluunt quoque MORBI
EXANTHEMATICI.*

SCHOL.

Qui nempe vel semper absolutum & sine exceptione, vel ad minimum aliquando & satis frequenter certas efflorescentias in cute secum ferunt, ita ut sine præsentia harum efflorescentiarum, vel ita dictorum exanthematum, aut absolute lethaliter cedant, aut ad minimum longe majoribus difficultatibus, gravioreque periculo stipati existant. Quorum pertinent variolæ, morbilli, petechiæ, purpura rubra & alba, febris papularis, scarlatina, pestis cum febribus pestilentialibus, & ipsa scabies.

XVII.

XVII.

Alio intuitu, nempe respectu ad certa tempora, morbi quoque dividuntur in vernaes, æstivos, auctumnales, atque bybernos.

SCHOL.

Cum enim medici tam veteres, quam moderni observaverint, non omnibus anni temporibus eosdem semper occurrere morbos, sed alios aliosve certis anni temporibus ac tempestatibus magis adstringi, iisque vel quasi epidemice inter homines obversari; hinc differentia hæc ortum cepit, quemadmodum jamdudum Hippocrates idem inculcavit, morbosque varios secundum has classes aphorismorum Sectione III. Aph. 21. 22. 23. denominavit. Nec deest huic observationi veritas, cum utique tempus vernale & autumnale, æque ac reliqua, variis sanguinis & humorum commotionibus, transpirationis vicissitudinibus, nec non ciborum varietate ac potuum, variis diversisque morbis occasionem præbere possint.

XVIII.

Alia adhuc occurrit differentia, MORBORUM HÆREDITARIORUM & ASCITITIORUM, que ad prognosin formandam de faciliore aut difficiliore curatione, multum confert.

SCHOL.

Dicuntur igitur morbi hæreditarii, qui per hæreditatem quasi a parentibus in liberos transferuntur, & propagantur, ita ut liberi iisdem morbis laborent, quibus subjecti fuerunt parentes, aliive agnati; de quibus notandum, quod vel generaliter in dispositione valetudinaria & faciliore habitudine ad ægotandum, vel in specialibus morbis consistant: & quod infantes ordinarie citius quoad ætatem iisdem corripantur morbis, quam ipsi parentes illis decubuerunt, nec raro citius illis succumbere soleant, si nempe fontici fuerint affectus: ita v. g. Calculus renalis, & vesicæ, phthisis, podagra, arthritis, frequentissime hæreditarie transferuntur.

Ascititii autem morbi circa talem hæreditariam dispositionem, in similitudine temperamentorum, motuumque consuetudine impressa, fundamentum habentem ab aliis causis externis vel intrinsicis profici-

Coschwitzii Pathologia.

D

scun-

scuntur, & sunt tam chronici, quam acuti, qui a plethora, sanguinis spissitudine, aliave humorum discrasia, aëris, aut tempestatum conditione, originem ducunt; quorum pertinent variæ febres, hydrops, aliique morbi particulares.

XIX.

Ratione ætatis aut temperamenti, morbi porro dispescuntur in MORBOS CONGRUOS aut INCONGRUOS.

SCHOL.

Plures enim morbi ætati uni vel alteri, aut certo temperamento, magis familiares observantur, nec non eidem obtingentes facilius transeunt, & sine notabili periculo superantur: ex opposito autem aliis ætatibus ac temperamenti non modo minus familiares, sed si illis eveniant, magis funesti, molesti, periculosi & deleteri, quam illis observantur.

XX.

Ex eadem observatione quotidiana constat, quod variola atque morbilli infantiles vocentur morbi.

SCHOL.

Eam nempe ob rationem, quod longæ frequentius in hac ætate occurrant, & facilius superentur, ætatibus autem provectioribus longe periculosiores existant, quoniam fibræ longè molliores, porique laxiores existunt in pueris, quam in senioribus, qui poros angustiores, fibrasque strictiores habent, unde materia illa peccans facilius in illis, ægrius vero in his foras eliminari potest.

Quamobrem difficiliori prognosi viam sternit præsentia horum morborum in ætate provectiore, præsertim cum in hac animi pathemata ordinariè simul plus vigeant, quam in illa, majusque periculum accelerare possint.

Sic etiam ratione temperamentorum febres biliosæ & ardentes magis eveniunt cholericis, quam aliis: Hæmorrhoides, podagra, calculus renalis, maxime provectiori ætati competit, minus autem infantili, puerili, aut adolescentili.

XXI.

Neque hac morborum divisio utilitate sua caret in praxi, respectu prognoseos.

SCHOL.

SCHOL.

Quo magis enim dicti, aut alii morbi, secundum has circumstantias congrui, i. e. ætati aut temperamento convenientes existunt, eo majorem ut plurimum spem suppeditant aut concedunt de faciliore successu atque eventu: quo magis vero ad incongruorum classem inclinant, eo graviores, & periculosiores esse solent.

Id quod etiam certo respectu de morbis certorum anni temporum dici debet; quippe qui haud raro dictam convenientiam aut inconvenientiam quoque agnoscunt, ita, ut iis temporibus, quibus ordinarie competunt, facilius atque felicius cedant, aliis autem gravius ægros afficiant, atque detineant: id quod tanto magis observatur, si forsan incongrua talis morborum conditio ex duplici capite concurrat.

XXII.

Ratione ordinis, quem servant morbi, dispeſcuntur in PERIODICOS & VAGOS.

SCHOL.

Illi dicuntur, qui sæpius aut rarius recurrunt, sed certa recursus tempora servant & observant, ita ut ægri de illorum recurſu certiores esse, sibi que aliquatenus cura præſervatoria prospicere possint. Hi autem, quantumvis etiam recurrant, & mox raro, mox frequentius ægros invadant, nulli tamen certo tempori sese adstringunt, sed vage & sine respectu certi talis ordinis, subjecta corripunt.

XXIII.

Fundamentum hujus differentia ut plurimum hæret aliquando in consuetudine motuum, sub certis circumstantiis semel susceptorum.

SCHOL.

Ita comparatum est cum epilepsia, quam multa quidem subjecta vagis insultibus, sine omni ordine patiuntur, alia vero menstruis, æquinoctialibus, aut solstitialibus temporibus in genere, aut circa certas lunæ phases experiuntur, prout nempe vel menstruus fluxus deficiens causam aliquam antecedentem in fœmellis suppeditat, vel in aliis subjectis prima occasio huic molestissimo affectui per terrorem, iracundiam, me-

tum, eodem plane tempore suppeditata fuit; quæ tempora deinde natura, citra notabilem novarum causarum concursum atque accessum, in resuscitatione talium motuum servat.

XXIV.

Aliquando vero fundamentum hujus differentia dependet a causa aliqua materiali, qua certis temporibus novam recursivam ansam præbere potest, quamdiu in corpore hæret.

SCHOL.

Videmus hoc in hæmoptysi periodica, quæ sine data nova occasione externa, sponte & tacite quasi, certis quibusdam intervallis, sive mensuris, sive annuis, aut semestribus, præcise recurrit: quale quid aliquando contingit in viris, venæsectionibus semestribus adsuætis, plethoricis, & V. S. negligentibus, quibus haud raro recurrit, quotiescunque unam aut alteram septimanam temporis, V. sectioni alias dicati, transgrediuntur. Præcipue autem accuratissima species hæmoptyseos periodicæ occurrit in fœminis, ex defectu aut pertinaciori obstructione mensium hoc affectu laborantibus; ubi singulis mensibus iisdem præcise diebus non modo recurrit, sed totidem præcise quoque dies durare solet, quibus menstruus fluxus alias absolvi suevit.

E contrario vaga hæmoptysis est, quando a læsione pulmonum, aut vasorum pulmonalium, a casu violenta nude dependet, sive id fiat a motibus violentis, sive a corrosivis exhalationibus in pulmones attractis, quæ vasorum erosio nunquam firmiter consolidatur, sed data nova occasione, vel per motus, vel per potus exagitatorios, vel earundem exhalationum repetitam admissionem, quovis tempore januam apertam, viamque patulam novæ sanguinis perruptioni, præbet.

XXV.

Nec negligenda est in praxi hujus differentia legitima consideratio.

SCHOL.

Hac enim probe considerata ac pensitata, sapissime in morbis periodicis, promptam occasionem invenire potest Medicus, per remotionem causarum

farum antecedentium, aut per tempestivam motuum anomalorum præoccupationem, ipsum affectum præcindendi, & aliquando successive tollendi.

XXVI.

A symptomatum magis aut minus essentialium & consuetorum concursu aut absentia, nec non ordine invasionis atque decursus, distinguuntur morbi in LEGITIMOS, & SPURIOS, sive NOTHOS.

SCHOL.

Legitimi hoc intuitu vocantur, qui tam ratione ordinis, invasionis decursus, quam ratione omnium symptomatum essentialium ab ordine consueto nihil discedunt, sed illum constanter servant.

Ita v. g. Pleuritis vera & legitima dicitur, quæ inflammationem pleuræ, cum febre inflammatoria vere acuta, atque doloribus punctoriis alterutrius lateris, fixam sedem occupantibus, respiratione difficillima & suffocatoria, declarat, primoque septenario vel transit, vel ægrum jugulat, vel in Empyema degenerat.

XVII.

Spurii, vel nothi vocantur, qui ex aliqua parte, ratione ordinis atque symptomatum, ordinarium quidem typum servare videntur; respectu tamen aliorum symptomatum, aut ordinis constantis ab illis discedunt.

SCHOL.

Ita pleuritis spuria vocatur, quando sub febris catarrhalis concursu leviore, dolores magis lancinatorii, quam punctorii, totum latus quasi occupant, respirationem difficilem reddunt, & sub quacunque respiratione dolorem incutiunt, febris autem neque ita acuta & gravis evadit, neque præcise ad septimum diem durat, sed citius transit, & intra triduum aut quadriduum sæpe terminatur. Sic quoque febres aliquando occurrunt, quæ v. g. in genere tertianæ typum servant, ut alternis diebus paroxysmo suo recurrant, interim tamen neque præcise ordinarium tem-

pus invadendi, neque reliqua ordinaria symptomata cum illis communia habent.

XXVIII.

Morbis legitimis porro contra distinguntur CORRUMPTI: titulum suum inde reportantes, quod ex aliis legitimis, tractu temporis in tales degeneraverint, aliamque indolem, & quidem pejorem, assumerint; non quidem ex se & sua natura, sed potius ex accidenti, perversa nempe, medicatione, aut alieno regimine, erroribusque diateticis commissis.

SCHOL.

Ita enim febres quæcunque, si vel intempestivis evacuationibus tractentur, vel excretio omnibus febribus maxime solennis, diapnoica puta, intempestive supprimatur, & cohibeatur, unde non modo facile totum schema mutant, sed in aliam febrem, maxime anomalam transeunt, ex acutis chronicæ, & ex his lentæ aut hæcticæ evadunt, nullum deinde typum servantes, atque insolitis sæpissime symptomatibus stipatæ.

Idem facillimo negotio contingit in affectibus arthriticis, rheumaticis, si vel topicis refrigerantibus externis, vel opiatis atque anodynis internis, citra causæ remotionem, intempestive tractentur: siquidem hæc raræ inde existunt variæ metastases & translationes humorum ac motuum ad alias regiones corporis, gravissimaque symptomata post se trahentes: aut membrorum stupores, paralyfes, & debilitationes succedentes.

XXIX.

Ratione sedis, quam vel causa morbifica, vel ipsa læsio occupat, morbi dividuntur in IDIOPATHICOS, & SYMPTOMATICOS.

SCHOL.

Idiopathicus itaque morbus dicitur, quando vel causa morbum proxime producens, in ipsa parte specialiter affecta hæret; vel quando symptoma aliquod maxime urgens, ipsam partis affectæ læsionem pro causa proxima agnoscit,

Quod

Quod ut exemplo clarius fiat, vomitus potest esse idiopathicus, quando natura motum Ventriculi peristalticum non modo invertit, sed etiam exacerbatur, ad extrusionem materiæ noxiæ aut molestæ, in ipso ventriculo hærentis, sive illa fuerit bilis, sive venenum assumptum, sive materia quæcunque alia, sub nausea ingesta, aut dispepta, mucida, viscida, tenax, ventriculum prægravans, concoctionem impediens, aut officium ventriculi alio modo lædens: aut quando ipsa actualis læsio substantiæ ventriculi, a causa præsentem inducta, dolorosa sensatione fibras ventriculi nerveas afficit, quo facto, tam physico, quam morali nexu natura ad idem agendum irritatur; id quod fieri solet in ventriculi erosione a venenis & causticis, ejusdem læsione vulneratoria, inflammatione a causa biliosa: in quibus casibus omnibus ac singulis, causa & ratio vomitus materialis proxima in ipso ventriculo reperitur. Quamvis enim in ultimis casibus non negari possit, vomitum præsentem non ipsum morbum aut læsionem, sed potius symptoma urgens constituere, imo sano sensu, ipsum remedium naturæ pro remotione causæ præsentis ac lædentis intentum esse, nihilominus tamen eo respectu, quatenus causa ipsius proxima in ventriculo hæret, pro vomitu idiopathico est declarandus, licet alio respectu symptoma dici queat, læsionem primariam sequens.

XXX.

Symptomaticus affectus dicitur, quando una aut altera pars, sine læsione propria, propter aliam partem principaliter affectam, & sine præsentia causæ principalis in ea parte, que simul afficitur, compatitur, atque in consensum passionis trahitur.

SCHOL.

Hoc modo idem vomitus symptomaticus dicendus est, quando causa materialis vomitum producens, in ventriculo non hæret, sed ventriculus propter aliam partem in consensum passionis & mortuum trahitur, vel ex vicinia connexionis cum parte principaliter affecta, vel ex conspiratione nervorum licet longinquiore, duas partes intercedente.

Tale

Tale quid contingit in Calculo renali, ejusque paroxysmo exacerbato, aut aliis Nephriticis pathematibus, ubi ex utroque fundamento vomitus ortum capere potest: Si enim viciniam partium spectemus, notissimum est inter anatomicos, renes sitos esse in regione lumbari, circa fines processuum Diaphragmatis, nexumque habere per vasa emulgentia cum trunco arteriæ aortæ, & venæ cavæ descendente, quorum uterque transit diaphragma, æque ac oesophagus, atque immediate cum diaphragmate connectitur: Spastica itaque tractiones, & motitationes in renibus a calculo orientes, non solum renes, sed cum ipsis vasa quoque connexa afficiunt, & per illa ad diaphragma sese extendunt, illudque movendo, ipsum oesophagum atque ventriculum torquent, unde facili negotio motus peristaltici inversio & exacerbatio contingere potest, ad excussionem eorum, quæ in ventriculo sunt, ansam suppeditans.

Si autem ad nervorum conspirationem animum dirigamus, plexus illi nervorum, ad ventriculum, oesophagum, mesenterium, renes, decurrentes, non modo universaliter eandem radicem ex cerebro & medulla oblongata agnoscunt, sed propius adhuc circa dictas partes inter se cohærent atque conspirant, quemadmodum plexus nervosi abdominis in varias ramificationes sese dividunt, quarum aliæ ad ventriculum lienem, hepar, aliæ ad mesenterium, capsulas atrabilarias, ipsosque renes abeunt; unde conceptu facillimum est, spastice tracto uno nervorum plexu, alterum quoque in consensum trahi, ideoque motus illos tractorios a renibus ad ventriculum facile diffundi, eique communicari.

Eadem differentia quoque sapissime occurrit in cephalalgia, quæ a sanguinea congestione ad caput idiopathica, a ventriculi prægravatione aut affectione per consensum nervorum, a pari vago oriundorum, sympathica esse potest ac solet. Nec est, quod vilipendat Medicus hanc morborum differentiam, quoniam sine ipsius notitia, nequaquam veræ causæ remotioni incumbet, nec sine illius remotione ipsum affectum, aut symptoma tale urgens remove, imo ne quidem cum successu sufflaminare poterit.

XXXI.

Non minus distinguendi sunt MORBI STMPLICES A

COM-

COMPLICATIS: *ita tamen, ut symptomata cum ipsis morbis non confundantur.*

SCHOL.

Potest hæc confusio obtingere in febre quacunq̄ue, vel alio quodam morbo primario & cardinali, ubi varia occurrunt symptomata, utpote capitis dolor, vomitus, vigiliæ, flatulentia, appetitus prostratio; si quis hinc concludere vellet, quod singulis totidem morbis, cephalalgia, agrypnia, anorexia, & febre, ideoque morbo complicato decumbat æger, cum tamen hoc dici non possit, sed hæc omnia symptomata sint, quæ ordinarie pluribus morbis junguntur, & in specie febribus familiaria existunt, cum iisdem vero cessantibus simul quoque cedunt.

XXXII.

Nominamus hinc potius MORBOS COMPLICATOS, qui vel sibi invicem, in uno subjecto, uno eodemque tempore superveniunt, vel qui ita simul sibi junguntur, ut ab invicem etiam separati esse possint, nec unus alterum absoluta necessitate post se trahat.

SCHOL.

Horum morborum unus aliquando alteri ita contrariatur, ut Medicus cogatur unius curationi tunc temporis superfedere, aut certa remedia, eorumque applicatio, uni morbo appropriata, ab alterius præsentia contra indicentur atque prohibeantur. Sic v. g. Febris tertiana, & phthisis, in uno subjecto concurrens, constituunt morbum complicatum, quorum alter alteri in tantum contrariatur, ut febris in se spectata vel vomitorium vel purgationem validiorem concedat non modo, sed requirat, phthisis autem utrumque remediorum genus non modo prohibeat, sed facillimo quoque negotio ansam suppeditet, quo febris lentæ aut hecticæ indolem assumat.

XXXIII.

Simplicium morborum vero titulum gerunt, vi ipsius vocis, illi, qui soli quoad numerum simpliciter adsunt: ita ut v. g.

Coschwitzii Pathologia.

E

ager

ager aliquis febre intermittente, acuta, podagra, aliove morbo, laboret, sine presentia atque concursu alius cujusdam affectus.

XXXIV.

Notatu etiam digna est in medicina, differentia MORBORUM RECENTIUM & HABITUALIUM, aut INVETERATORUM.

SCHOL.

Per morbos recentes intelligimus, qui neque nimis diu durarunt, neque causam difficulter expugnabilem agnoscunt, ideoque facilem quoque curam admittunt.

Sicuti pro habitualibus illos declaramus, qui per plures menses aut annos durarunt, difficillimamque curam admittunt.

XXXV.

Ad hanc habitualium morborum classem sapissime referri debent, atque in illos degenerant phtisis pulmonalis, renum aut vesicae exulceratio; affectus epileptici, convulsivi, arthritico-spastici, chiragra, podagra, malum ischiaticum, affectus pavorosi, praecipue ab ita aut terrore primo producti: de quibus omnibus notissimum est, quod, si semel firmiores radices egerint, difficillime in totum removeantur, sed opem medicam ordinarie eludant, fundamentum tamen prognoseos, de diversitate efficaciae medicinae, secundum hanc morborum diversitatem Medica suppeditent.

SCHOL.

Ratio mutationis morborum dictorum in statum habituales, in eo posita est, quod ut plurimum vel materialis causae inexpugnabilis praesentiam agnoscant, quae vel propter defectum accessus remedium ad partem, vel propter partis perpetuum ac indispensabilem motum aut usum, haud

haud removeri potest: vel quod motuum diuturnam ac pertinacem consuetudinem pro fundamento habeant; quod tanto facilius contingit, si a causis maxime immaterialibus, animi nempe pathematibus, primordialiter ortum ceperint, & præcipue talia præ aliis invadant individua, quæ ex temperamenti conditione ad motuum pertinaciam prona existunt, cuius census præ reliquis cholericæ & melancholicæprehenduntur.

XXXVI.

Neque minus necessaria est Medico notitia morborum recidivantium, qui multum laboris sæpe facessunt Medico, præ illis, qui prima vice ægros invadunt. Notandum tamen est, per morbos recidivos non illas intelligi infirmitates, quibus, licet iisdem, eadem subjecta sæpius & repetitò per totum vitæ decursum subjiciuntur, uno alterove tamen anno interveniente; sed eas sub hoc titulo deprehendi, quæ brevi post perpetratam primam curam, tempore dierum, septimanarum aut mensium recurrunt, iterumque eadem subjecta afficiunt.

SCHOL.

Utplurimum hæc conditio familiaris est febribus, quippe quæ sæpissime repetitis vicibus ægros eosdem brevi tempore corripunt, eoque ipso testantur, vel causam antecedentem, aut continentem prioris affectus non sublatam, morbumque non e fundamento curatum fuisse: vel novam occasionalem causam suppeditatam esse, qua motus pristini denuo excitati fuerunt: id quod tanto certius est, quo sæpius citiusque ejusmodi affectus sese excipiunt, atque simul testimonium præbet de naturæ imbecillitate, ac facili læsione; unde porro prognosis emergit, ejusmodi affectus nequaquam, nisi funditus sublata causa, tolli, & quo sæpius ejusmodi recidivæ recurrunt, tanto magis easdem vires prosternere, & tanto difficiliorem reddere curam. Sicut autem hic morborum recursus febribus primario solennis est; ita non minus in aliis quoque, & chronicis & acutis morbis occurrit, siquidem

idem in ictero, hydropo, apoplexia, hemiplegia aliisque affectibus observatur.

XXXVII.

Ultima adhuc superest morborum differentia, vi cuius aliquando appellantur retrogradi, aut retrocedentes.

SCHOL.

Denominationem accipiunt hi morbi exinde, quod materia peccans sub motibus secretoriis & excretoriis ad certam aliquam partem, præcipue ignobiliorem, delata atque detrufa, ad aliam, maxime oppositam depellitur, aut ad minimum motus naturæ propter materiam quandam molestam aut noxiam suscepti, ab uno ad alium locum transeant, præcipue ab externis ignobilioribus ad internas nobiliores.

XXXVIII.

Probe hoc nosse debet Medicus, ne per repellentia externa, aut revellentia interna, aliquando ipse occasionem ejusmodi retrocessioni præbeat, aut errores circa dietam, & regimen ægrorum concedat, a quibus tale quid metuere licet.

SCHOL.

Haud enim insolitum est, quod aliquando, vel ab erroribus ægrorum commissis, vel a præpostera cura, morbi exanthematici ab extremis & peripheria, ad interiora retrocedant, ibique gravissimas noxas producant; aut podagra retrocedat, & motus convulsivos & spasticos in intestinis aliisque nobilioribus partibus excitet.

CAPUT V.

DE

MORBORUM CAUSIS.

I.

Morbi non sponte aut tacite proveniunt, sed semper agnoscunt causas antecedentes.

SCHOL.

SCHOL.

Cum itaque in antecedentibus ea præmisimus, quæ de morbis, eorumque differentiis agunt, necessitas & tractationis ordo requirit, ut nunc etiam generalem causarum morbificarum conspectum sistamus, & quid, atque quotuplices existant, explicemus, quo Medici considerationem subeant ac mereantur.

II.

Causæ morbificæ respiciunt tam morbum, quam ipsius symptoma.

SCHOL.

Cum enim morbus & symptoma inseparabiliter inter se cohærent, & alterum ab altero nexu physico & necessario, ordinarie dependeat, semper quoque, quando de causis morbificis loquimur, sermo nobis est, non solum de illis causis, quæ læsionem ipsam, vel morbum cardinalem prodixerunt, sed etiam de illis, quæ symptomatum causæ existunt; quamquam enim non negandum sit, non omnia symptomata, in morbis occurrentia, semper essentialiter ab ipso morbo cardinali dependere, tamen symptomata similes ad minimum agnoscunt causas, a quibus diversis modis diversi morbi oriuntur; nec ullus unquam morbus sine symptomate reperitur, quemadmodum etiam symptomatis præsentia vi vocis, morbi cardinalis præsentiam supponit.

III.

Intelligimus autem per causas morbificas in genere tales res, quæ statum corporis vivi naturalem & sanum varie ledunt, & in pejus mutant; vel œconomiam animale[m] diversimode turbant.

SCHOL.

Id quod fieri potest tam ratione partium fluidarum, quam solidarum: ita ut illæ vel quantitate vel qualitate alteratæ, debito motui circulatorio & depuratorio minus obtemperent: aut hæ in motu & tono alteratæ, motibus per illas suscipiendis non respondeant, aut obstructæ fluidis transitum non concedant.

IV.

Causæ morborum sunt tam quoad sui essentiam, quam quoad ordinem agendi & nocendi satis multæ atque diversæ.

E 3

SCHOL.

SCHOL.

Aliæ enim materiali, physico, immediato contactu, magis directe, & proxima potentia, aliæ vero per indirectum, & remotiore magis ordine, læsiones noxiosque effectus edunt atque producant; quod ut ad necessariam cognitionem deducamus, necessitas requirit.

V.

Causæ morborum, si quoad sui essentiam considerentur, sunt vel materiales, vel immateriales.

VI.

Ad immaterialium causarum ordinem referimus Animi pathemata, iram, terrorem, metum, tristitiam, & hinc formatam imaginationem.

SCHOL.

Hæ enim causæ sunt vera immateriales, nec physico materiali nexu aut contactu læsionem aliquam in partibus fluidis aut solidis producant, sed morali quasi nexu causam morbificam constituunt, & potissimum etiam immaterialem effectum in partibus nostri corporis, i. e. motus exacerbatos, aut deficientes producant.

Quod ut exemplo clarius reddamus, notissimum est, quod ab ira motus inordinati procedant, & quidem ordinarie in toto corpore tales, qui ad aversionem alicujus mali pro idea formata inservire debent: sicut enim in moralibus iracunda excandescencia in se inspectata, tales motus corporis post se trahit, qui non fugam indicant, sed qui potius resistantiam, & inimici aut adversarii aversionem indignant, ictibus ac nisibus exequendam; ita in vitalibus quoque tales motuum alterationes observantur, in pulsu & sanguinis circulo, ut inde motus sanguinis a centro ad peripheriam manifestetur & agnoscat, unde pulsus fit celerior ac vehementior, vasa sanguifera turgent, facies cum reliquo corporis habitu rubet ac calet, & si ad excessum hæc omnia deveniant, demum febres biliosæ vehementiores inde evadunt: id quod nunquam a terrore aut metu evenit, ubi potius omnia tam moraliter quam vitaliter modo contrario contingunt, & motus moraliter in fuga, & vitaliter in animi deliquiis ac lipothymiis terminantur, quæ fundamentum in motibus, a peripheria ad centrum tendentibus, positum habent.

VII.

VII.

Immaterialibus causis ex opposito locamus materiales, quæ materiali suo accessu, & physico mechanico nexu, partes tam solidas, quam fluidas, e statu suo naturali deturbare, easque varie alterare possunt.

VIII.

De reliquo ratione fontium, unde proveniunt, causæ morborum dispescuntur in naturales, non-naturales & præternaturales.

IX.

Naturales morborum causæ dicuntur, atas, temperamentum, sexus, imo ipsi humores, secundum naturam in corpore reperiundi.

SCHOL.

Hæ enim res semper in quocunque homine hærent sano, ita ut nunquam homo sine illis reperiatur, quam ob rem dicuntur, quod ad hominis naturam pertineant.

X.

Rerum non-naturalium sex numerantur, & sub hoc titulo innotuerunt: Cibi & potus, aër, excreta & retenta, animi pathemata, somnus & vigilia, motus & quies.

SCHOL.

Hæ dictæ res nomen non-naturalium propterea gerunt, quod neque ad naturam hominis pertineant, sed quivis homo vel sine illis ad tempus quoddam persistere possit, vel eas non tanquam connatas, verum saltem adventitias secum gerat: neque præternaturales existant, cum non semper noceant, sed rite atque legitime usurpatæ, sanitatem ac vitam adjuvent, illegitime autem adhibitæ, noxas saltem producant.

XI.

Res præternaturales dicuntur partim vermes, calculi &

Et flatus, de quibus constat, quod præter naturam in corpore generentur: partim res absurde Et contra naturam deglutitæ, tanquam ab extra ad corpus delatæ; arena, lapilli, globuli metallici, calx, lutum, venena Et miasmata venenosa, ex aëre infecto, cum saliva, aut per poros ad corpus pervenientia.

SCHOL.

Præternaturales dicuntur, quia toto genere præter naturam humanam existunt, & ad conservationem œconomix animalis vel plane nihil conferunt, vel eandem positive invertunt atque destruunt.

XII.

Causæ, quas naturales vocamus, non aequè proxima potentia læsiones morbosas produciunt, verum tamen occasionem suppeditant variis modis, ut noxæ diversæ originem inde trahant.

SCHOL.

Sic enim notanda est in pueris notabilis materiæ lymphalis abundantia, pro incremento corporis necessaria, quæ tamen sua præsentia variis alterationibus & corruptionibus subjecta est, e quibus variæ læsiones morbosæ, huic ætati specialiter familiares, propullulare possunt.

Nec minus temperamentum unum præ altero occasionem præbet variis affectibus morbidis, quemadmodum cholericis affectus biliosi, phlegmaticis ferofi, & melancholicis chronici, obstructorii, infarctorii, aliique familiares existunt.

Similiter a sexus differentia, ejusque solemnioribus excretionibus varii affectus molesti dependent, unicuique sexui proprii, quorum manifestissimi occurrunt in sexu sequiore, respectu mensium, lochiorum, puerperii, quibus viri nunquam obnoxii esse possunt.

XIII.

E rebus non naturalibus, ut causæ morborum omnium, primo in considerationem veniunt cibi Et potus, vel, alimenta
atque

atque ingesta, a quorum qualitate heterogenea variis modis morbi producuntur.

SCHOL.

Notissimum enim existit ex physiologicis, a cibis potibusque quotidianum proventum humorum nostri corporis dependere, atque ab illorum conditione horum quoque indolem esse deducendam: unde, quemadmodum status sanitatis juvatur & conservatur, si cibi ac potus laudabiles, bene nutrientes, concoctu faciles, nec quantitate, nec qualitate noxia excedentes offerantur, ita e contrario materiae heterogenæ in nostris humoribus augentur, si cibi malis succis scatentes, valde acidi, saliti, in copia assumantur, aut succis plane non nutritiis, sed aqueis, mucidis, inertibus referti ingerantur, unde vel impuritates & discrasia humorum falsæ, acidæ, vel muciditates ac visciditates, partim in humoribus, partim in primis viis coacervantur, a quibus deinceps varii morborum affectus ortum ducere possunt, præsertim si debita secretionis & excretionis sufflaminentur.

XIV.

Siquidem a qualitate alimentorum heterogenea & noxia, varii oriuntur affectus morborum, ita non minus quantitas ciborum sola aliquando noxia deprehenditur.

SCHOL.

Non enim solummodo cibi ac potus nocent, quando particulis heterogeneis referti existunt, sed optimi etiam cibi, potusque nutrientes ac consistentes, causam variorum morborum constituunt, si modo quantitate excedant, corpusque nimium nutriant, unde humorum quantitas in genere augetur, ut proportionem motuum superent, spissiores fiant, & ita stagnationibus, stasibus, infarctibus, ansam præbeant, quibus deinceps sæpissime motus transpresforii, molesti, dolorosi, spastici, rheumatici succedunt.

Ne dicam, quod quantitas ciborum defectiva quoque in considerationem veniat, quippe quæ nutrimenti corporis defectum, maciem, corporisque tabescentiam, aliaque damna producit.

Coschwitzii Pathologia.

F

XV.

XV.

Alterum e rebus non-naturalibus, in classe causarum morbificarum, locum obtinet AER.

SCHOL.

Hic sane pluribus nominibus morborum causa dici meretur: quamvis enim legitime constitutus, statum naturalem sanumque conservet, nihilominus tamen, si ex una aut altera qualitate excedat, aut plane peregrinis particulis ac miasmatis refertus existat, causam morborum constituit multifariam.

XVI.

Aër calidus nimis & siccus nocumento potest esse sanitati.

SCHOL.

Quemadmodum enim de copiosa particularum sulphurearum admixtione testatur; ita hoc intuitu humoribus nostri corporis admixtus, ibi etiam non modo ejusmodi particularum augmentum causatur, sed externo etiam calore sanguinem, & in illo particulas sulphureo pingues exagitat, expandit, ideoque orgasticam humorum commotionem producit, materiam febrium acutarum suppeditat, & ita, præcipue in dispositis, febres acutas, ephemeræ, biliosas, sanguineas, capitis dolores, congestiones sanguinis ad caput, aliosque affectus morbosos fovet, iisque producendis faves.

Unde communis quoque observatio testatur, morbos modo citatos, tempore æstivo, eoque calidiore, frequentius, quam alio occurrere.

XVII.

Sicut aër nimium calidus & siccus, ita sane non minus FRIGIDUS SICCUSQUE AER pluribus modis morborum causam constituit.

SCHOL.

Partes enim fibrosas nostri corporis, ejusque peripheriam maxime afficit, porosque constringendo, cutim contractam efficit, transpirationem insensibilem, & excretionem sudoriferam impedit, aut plane sufflaminat, in pulmones attractus idem efficiendo raucedines, tusses siccas, humo-

humorumque ferofo-mucidorum stagnationes non modo, sed eorum præcipue, qui magis sub cutis peripheria hærent, faciliorem coagulationem, aut ad minimum inspissationem, & excrementitiarum particularum, per cutim ejiciendarum, retrocessionem post se trahit; hinc est, quod dicti affectus hyberno potissimum tempore grassentur.

XVIII.

Neque minora, respectu sanitatis, corpori nostro immixtæ incommoda ab AERE FRIGIDO & SIMUL HUMIDO.

SCHOL.

Hic enim ratione humiditatis, particulas humidas & aqueas in corpore nostro auget, eorumque accessu & insinuatione, fibras ad majorem, quam par est, relaxationem & atoniam disponit, unde secretionnes partium heterogænearum non ita prompte succedunt, sed muciditates, falsedines, aliæque impuritates in corpore coacervantur, variæque morborum causæ materiales suppeditantur: ratione frigoris autem conjuncti, humorum incrassationi & coagulatoriæ spissitudini inservit, eosque ad motum progressivum & transperforium ineptiores reddit, porosque cutis constringendo, partium heterogænearum exclusionem impedit, & ita ex duplici capite, materiam nempe heterogeneam atque peccantem secum afferendo, viasque, earum excretioni dicatas, occludendo, peccat.

XIX.

Longe autem graviores, majoresque noxas corpus nostrum patitur, iisque exponitur, sub AERE HUMIDO & CALIDO.

SCHOL.

Sicut enim hujus conditionis aër per diuturnum tempus corpus nostrum penetrans, atque offendens, particularum sulphurearum atque agilium foecundus, materiam ad motum intestinum aptissimam largitur, ita humiditate accedente, verum proximum vehiculum ac instrumentum motus intestini resolutorii ac dissolutorii, i. e. fermentativo-putredinosi, affert; unde sub tali conditione aëris omnium facillime morbi putridi

veteribus dicti, febres malignæ, exanthematicæ, petechiales, pestilentialia, non modo generantur, sed præsentia magis foventur, graviora qua symptomata assumunt.

Huc præcipue facit, quod simul ab humiditate aëris, partium fibrosarum tonus relaxetur ac debilitetur, quo tamen deficiente, secretiones & excretiones, in his morbis maxime necessariae, non debite procedunt, eoque ipso deficiente tempeſtiva illarum exclusione & eliminatione effectus noxius, in dissolutione mixtionis animalis consistens, ac sese manifestans, caput erigit, mortemque plurimorum ægrorum post se trahit.

XX.

Maxime omnium tamen hoc ita procedit, si aër humidus & calidus particulis peregrinis, exhalationibus putridis, venenosis, contagiosis, quas miasmata morbosa vocare solemus, refertus existat.

SCHOL.

Hæc enim miasmata, sicut effectum suum noxium semper in dissolutione mixtionis animalis putredinosa manifestant atque declarant, ita in tali aëris conditione commodissimum vehiculum reperiunt, quo corpora nostra ingredi valent, & quo mediante, tanto promptius humoribus nostris insinuari, iisque permisceri possint; quo factò, dictus aër, si ita perennet, sub decursu talium morborum, eos tanto magis suffulcit, fovet, atque quoad symptomata & pericula graviore reddidit.

XXI.

Post aërem accedimus ad MOTUM & QUIETEM, inquisitionem instituendo, quomodo causam morborum constituere possint.

SCHOL.

Ubi de motibus paucis in genere monemus, quod, quamvis de omnibus in corpore vivo occurrentibus negari nequeat, quod vel excedentes, vel deficientes diverso respectu morbis velificari possint, tamen hic loci maxime sermo sit de motibus voluntariis atque laboriosis.

XXII.

XXII.

Motus voluntarii sanitatem nostram offendunt, causamque morborum constituunt, quando gradu excedunt.

SCHOL.

Quod si itaque contingat, ut motus voluntarii plus justo intendantur, omnium primo debilitationem & enervationem roboris tonici fibrosarum partium post se trahunt, unde lassitudines artuum susceptos vehementiores labores sequuntur. Non solum tamen partes solidæ respectu roboris tonici ita debiliantur atque læduntur, sed humoribus nostri corporis facile quoque labes affricatur; dum nimia talismodi commotione & transpressione per partes spongiosas solidas, vel intestino motu agitantur, expanduntur, & orgastice commoventur, ut majus requirant spatium, unde solidæ partes turgent, & vel quasi tumescunt: vel sub eadem commotione simul resolvuntur in serum tenue excrementitium, ideoque quantitate imminuuntur, quod si laudabilibus humoribus eveniat, nutrimenti ac virium defectum post se facili negotio trahit.

XXIII.

Ex opposito quies vel vita sedentaria, vapescentiæ & mucoide discrasie humorum viam pandit, præprimis, si sub lautiore plenaque diæta humores nutritii augeantur, & ipsa plethora, tanquam plurimorum morborum fecundissima mater, increbescat, causamque materialem suppeditet.

SCHOL.

Sicut enim sub motibus laboriosis, vegetior humorum transpressio & attenuatio, fluxilitas & mobilitas adjuvatur, ita deficientibus motibus laboriosis, humores quasi ad stagnationem, vel ad minimum plus justo tardiores progressum deducuntur; unde, quoniam semper ad spissescentiam inclinant, tanto facilius ad illam deveniunt, & tanto promptius interstitiis pororum adhærescunt, obstructions atque infarctus formant, quo facto negotium secretionis partium heterogenearum impeditur, atque ex hoc fundamento per variarum impuritarum coacervationem sanitas læditur.

XXIV.

Quemadmodum recensite hætenus res, vario modo, morborum generationi favent, ita ex illarum numero EXCRETA quoque & RETENTA nostri corporis, diversimode morbis progignendis causam largiuntur.

SCHOL.

Comprehendimus sub hac classe, materias in corpore sano excerni solitas, solemnesque excretiones, quarum excessus, aut defectus, legitimas morborum suppeditat causas; quorsum refertur sanguis, tam generaliter per hæmorrhagias, quam specialiter per hæmorrhoides, menses, aut lochia profluens; Sudor & transpiratio insensibilis halituosa, mucus narium, & oris, sperma virile, lac muliebre, urina, & excrementa alvina, quibus accensere licet ipsa exanthemata subcutanea, tam acutis, quam chronicis morbis familiaria.

XXV.

Sanguinis profluvia, vel quantitate, vel impetu, vel tempore durationis excedentia, sanitatem nostram varie ledunt.

SCHOL.

Cum enim sub sanguine tam partes gelatinosa, nutritia, lymphatica, quam sulphurea subtrahantur, quarum utrarumque tamen præsentia respective ad corporis nutritionem & conservationem, æque ac partium solidarum mollium robur tonicum necessario requiritur; quid quæso mirum est, excessiva sanguinis profluvia vires maxime prostrernere, lipothymias, animique deliquia, vertigines, corporis maciem, cachexiam, tumoresque œdematosos facili negotio post se trahere?

XXVI.

Ex altera parte hæmorrhagia suppressæ, aut non legitime succedentes, in procreandis morboſis calamitatibus, multum efficiunt.

SCHOL.

Id quod neminem Medicorum latere poterit, qui historiam morborum veram, eorumque nexum perpendens, congestiones sanguinis circa

circa caput, thoracem, & artus superiores, cum lancinatoriis tractionibus spasticis cephalalgicis, arthriticis vagis, a narium hæmorrhagia suppressa, aut moliente, verum non succedente, deducere didicit.

XXVII.

Sicut hæmorrhagia in genere, quando supprimuntur, varia incommoda producant; ita specialiter hæmorrhoidalis excretio suppressa, virili sexui sepiissime gravissima parit damna.

SCHOL.

Quid enim familiarius existit in praxi medica, quam quod hæmorrhoides suppressas aut turbatas excipiat calculus renalis, podagra, arthritidis, malum ischiadicum, colica atrocissima, & famosissimum hypochondriacum malum?

XXVIII.

Quot, quantæque calamitates sexui sequiori immineant, si vel menses emanerint, supprimantur, & observantur, vel in puerperio constitutis fœminis lochia non debita fluant, hoc optime sciunt artem salutarem exercentes.

SCHOL.

Nil enim certius est, quam quod præcordiorum angustia, respiratio anhelituosa, cachecticus corporis habitus, stagnationes sanguinis circa interiora, œdemata, malum hystericum, variæ incongruæ hæmorrhagicæ perruptiones, & in puerperis gravissimæ inflammationes, febresque inflammatoriæ gravissimæ & periculosissimæ inde sequantur.

XXIX.

SUDORIS excretionem si attendamus, nil magis notum existit, quam quod quantitate, & duratione nimia peccans, sanitati officiat.

SCHOL.

Sicut enim nimii sudores de resolutione multi sanguinis, in serum tenue excrementium testantur; ita vires quoque notabiliter consumunt,

nutri-

nutrimentum corporis simul colliquant, eoque ipso sudorum colliquatoriorum nomen obtinent, quoniam corpora ad maciem disponunt, exsucca & arida efficiunt: id quod potissimum videri potest in subjectis heceticis, aut aliquid lenti febrilis, post alios morbos perpeffos, patientibus, quibus ejusmodi sudores nimii maxime familiares observantur.

XXX.

Transpiratio peripherica insensibilis, ut ut legitime procedens, & sub legitimo titulo prasens, nihil incommodi, sed potius plurimum utilitatis adfert, ita impedita, ac intempestive cohibita, aque ac ipsius sudoris suppressio, sat multis incommodis ac agri- tudinibus viam sternit.

SCHOL.

Particulæ enim sulphureo-salinæ, partim subtiles atque halituosæ, partim paulo crudiores, hoc modo excernendæ, poris occlusis intus detinentur, atque humoribus denuo miscentur, unde novæ in illis impuritates nascuntur, variis discrasias atque incommodis ansam postmodum suppetitantes.

Id quod tanto manifestius occurrit, si ipse actualis sudor per varias externas occasiones retropellatur, aut impediatur; hinc enim sæpissime translationes humorum ad caput, pectus, variaque loca contingunt, ut inde coryzæ, gravedines, tusses, asthmata, rheumatismi, cephalalgia, aliaque incommada orientur.

XXXI.

Ad hanc periphericam excretionem non minus referimus EXANTHEMATA subcutanea, tam chronica, quam acutis febribus stipata: variolas nempe, morbillos, petechias, purpuram, scabiem, achores, crustam lacteam, tineam capitis, aliaque: a quorum successu legitimo, varia symptomata molesta, & a minus legitimo, gravissima sæpe damna exoriuntur.

SCHOL.

Utcunque enim illorum excretio legitime procedat, tanto magis autem,

autem, si nimia illa fuerit, molestissima sæpe symptomata ardoris, pruritus, doloris, causantur. Si autem vel debito tempore & ordine, debitaque quantitate, non protrudantur, vel jam excreta iterum retrocedant, quis quæso nescit, quot, quantaque symptomata periculosa, maximeque fontica, convulsiva, epileptica, asthmatica, suffocatoria post se trahant.

XXXII.

Narium, fauciumque MUCUS, & excretionem & retentionem nimiam, non minus sæpe constituit morborum causam.

SCHOL.

Quod si enim vel propter materiæ minorem ad mobilitatem dispositionem, vel ob organorum excretoriorum illegitimam conditionem, hæc excretio impediatur, & sufflaminetur, facillimo negotio tusses, & coryzæ exinde oriuntur: sicut ex opposito, ejusdem vel nimis impetuosæ, simultanea, vel nimis diu continuata excretio, relaxationem partium tonicam, & tanto facilius humorum copiosum decubitus atque affluxum ad hæc partes post se trahere potest ac solet.

XXXIII.

SPERMA VIRILE, etiamsi optimus sit humor, e massa sanguinis oriundus, pro diversitate excretionis aut retentionis, variis incommodis morbidis causam præbere potest.

SCHOL.

Sperma virile e sanguine, ejus parte lymphatica optima, postquam per arterias spermaticas ad testes delatus fuit, prodire, atque in testibus elaborari, apud Medicos non amplius in dubio habetur, postquam ab Hippocratis usque temporibus observatum fuit, immodicam ipsius excretionem vires debilitare, corpus emaciatum ac debilitatum reddere.

Quemadmodum itaque in præsentis nihil de ipsius discrasia, vel nimis tenui atque aquosa, vel nimis acri, sulphurea salina, vel denique nimis spissa dicimus, & quænam hæc mala post se trahere valent, explicamus, ad specialem pathologiam hæc relinquentes; ita nunc dictum liquorem solum consideramus, quatenus vel excerni, vel retineri debet

Coschwitzii Pathologia.

G

bet

bet, & quomodo ultra modum detentus aut excretus causam morbificam constituere valet.

XXXIV.

Nocet itaque nimia & intempestiva spermatis profusio, & junioribus, & senibus.

SCHOL.

Cum enim materia spermatis potissima, essentialiter eadem sit cum illa, qua corpus nostrum nutritur, licet subtilitatis gradu, puritatisque diversa, haud rationi & experientiae contrariatur, quod nimia ejus excretio, aut nimis intempestiva emissio, vires & functiones animales ac vitales notorie infringat, debilitet atque prosternat: unde videre licet, quod juniora subjecta, terminum pubertatis vix superantia, si huic excretioni, vel spontaneo ausu indulgeant, vel per morbosam dispositionem sub pollutionibus nocturnis, subiciantur, palleant, torpida & quasi relaxata incedant, vertigine, memoriae debilitate laborent, atque necessario, corporis incremento destituantur, ita ut harum causarum gnaris facile sit, e vultu talium personarum causam quasi dictorum affectuum legere.

Maxime omnium vero senes incommoda talia experiuntur, si ultra posse & necessitatem excretioni huic sub exercitio venereo aliquando indulgeant.

XXXV.

Minus vero nociva existit hac excretio illis, qui magis adultam, vegetamque attigerunt virilem aetatem.

SCHOL.

Hæc enim subjecta, si de cætero sana existant, propterea, quod notabili corporis incremento in longum non amplius egeant, aut sanguine lymphaque laudabili abundant, non æque facile ejusmodi effectus a fatis copiosa licet (non tamen simultanea) excretionem spermatis patiuntur, nisi forsitan defectus laudabilium ciborum, aut excessus moruum laboriosorum, aut denique morbi prægressi simul symbolum suum conferant, aut excretio plane excessiva suscipiatur, quamvis nihilominus ab omni sensatione molesta fatigationis & lassitudinis, sub moderata etiam excretionem, nemo immunis maneat.

XXXVI.

XXXVI.

Defectus hujus excretionis longe rarius per se incommoda morboſa poſt ſe trahit.

SCHOL.

Subſtantia enim feminis lymphatica in ſanguinem iterum reſorberi atque in corporis nutrimentum impendi poteſt: ſi autem aliquando vel tumores teſticulorum, vel priapiſimi atque tentigines membri virilis, vel phantaſiæ læſiones inde naſci videantur, hæc incommoda quidem ex aliqua parte ſpermatis retentioni, non tamen huic ſoli, ſed intenſis ſpeculationibus laſcivis concurrentibus, & denegato illarum effectui, ſpecialique materiæ ſpermatice commotioni adſcribenda erunt.

XXXVII.

Ad excernendorum claſſem referimus quoque LAC MULIERE.

SCHOL.

Quamvis lac mulierum nullatenus conſtituat corporis excrementum, nihilominus tamen ad excreta & retenta pertinet, cum non eum in ſinem in mammis mulierum elaboretur & ſequeſtretur, ut in proprii corporis uſum ibi detineatur, ſed ut elaboratum ſpeciem excretionis ſubeat, & in alienum corpus, infantile nempe, ejuſque emolumentum, deferatur, quod fit ſub lactatione, vel a matribus, vel a nutricibus inſtituta.

XXXVIII.

Hic liquor, licet in ſua ſubſtantia optimus, utiliſſimus, nutritius, optimiſque requiſitis gaudens, ac reſpectu infantum maxime neceſſarius, nihilominus cauſa moleſtiarum morboſarum evadere poteſt; ſi debito modo ac tempore non excernatur, proliques præbeatur.

SCHOL.

Quando enim in mammis maternis coacervatur, coagulatur, atque grumeſcit, tubuli lactiferi inde infarciuntur, atque oppleti, reliquo, tam ſanguini, quam lacti, liberiorem tranſitum dubium reddunt: unde propter denegatum lactis effluxum tumor mammarum, vaſorum ſanguiferorum

rorum turgida inflatio, cum rubore mammarum, dolore, ardore, cæterisque inflammationem arguentibus symptomatibus & signis: aut sitolerabilius res cedat, neque ad inflammationem deveniat, ad minimum subsistentia ejusmodi lactis in mammis nodosæ mammarum indurationes temporarias, cum puncturis lancinantibus, doloribus tensivis, pressoriis circa pectus, imo sæpissime cum angustiis suffocatoriis, post se trahit.

Id quod omnium communissime experiuntur fœminæ plethoricæ, lac abundanter generantes, si vel in puerperio lactationem detrectent: vel sub lactatione instituta aliquando nimis tarde infantibus ubera præbeant; vel a terrore repentino, horripilatoriam stricturam tam peripheriæ corporis in genere, quam speciatim mammarum, experiantur: vel denique, si infantes repente moriantur, & mulierculæ de exsuctione lactis nimis sero curam gerant.

XXXIX.

Quomadmodum autem lac respectu corporis materni talia incommoda producit, si nimis detineatur; ita respectu infantum varia quoque damna affert, si vel defectus ipsius occurrat, vel partibus heterogeneis atque impuris inquinatum existat, vel denique nimis pingue, aut quantitate abundans adsit, tenellisque offeratur.

SCHOL.

A defectu enim corporis macies, & nutritionis defectus ab impuritate variæ cutis defædationes, achores, crusta lactea, serpigines, excoriationes, scabies, diarrhœæ biliosæ, tormina; a nimia pinguedine autem, quantitatisque abundantia, & nimia obesitas, & alvi obstipationes, cum dispositione ad infarctus pectoris, & catarrhos suffocativos, oriuntur.

XL.

URINÆ EXCRETIO, haud legitime succedens, generi humano multa parit damna.

SCHOL.

Si enim supprimitur aut restagnat, non modo per moram acrior fit

fit, & concentratur, ut demum emissâ, ardorem doloremque pariet; sed sub ipsâ sui suppressione dolores, vesicæ nimiam distensionem, ad rupturam usque metuendam, cum spasms, inflammatione, erosione, dolorificasque emissiones, sub ischuriæ, dysuriæ & stranguriæ titulo notas producit.

Sicuti e contrario tonum vesicæ, ejusque sphincteris, nimia sua aquositate aliquando relaxando, involuntarii mictus causam materialem constituit: aut nimia secretionem & excretionem diabetem causatur. Nec ita rarus est ab urinæ suppressione, vel illegitima sequestratione, tumor hydropticus, anasarcoïdes pedum, ac reliqui corporis, qui haud facile, nisi per urinæ & diureseos provocationem, resorbetur ac removetur.

XLI.

ALVINA EXCRETIO *plura adhuc incommoda ac damna producit, si vel defectu vel excessu quantitatis, vel qualitate peregrina peccet.*

SCHOL.

Defectu enim peccat hæc excretio, sub alvi obstructione, ubi extensionis & distensionis intestinorum, flatuum incarcerationum, torminum, dolorum, causâ existit: sicut excessu molesta sub diarrhœa simpliciore frequentioribus desidendi conatibus subiecta torquet, multaque excrementa, sive fluidiora & liquida, sive solidiora excerni facit.

Peregrina autem qualitate molesta existit, quando vel a serosa, vel a biliosa colluvie, acria & caustica existunt excrementa, atque sub sua præsentia dolores & ardores in toto intestinorum tractu, aut aliqua illorum regione, imo aliquando inflammationes, vel erosiones; sub excretionem autem, ani ardores, excoriationes, tenesmoides dolores excitant atque producant, & ita diversorum tam morborum, quam symptomatum causâ evadunt.

XLII.

Ad res præternaturales præ aliis referendi sunt vermes: de quibus, quot & quantorum morborum, aut symptomatum gravissimorum causa sint, inter omnes, qui artem salutarem exercent, constat.

SCHOL.

Gravissima enim pathemata spastica & convulsiva sapissime produ-
cunt, quando vel in intestinis hærentes, vel tunicam illorum nerveam
vellicantes, rodendo afficiunt, naturamque ad expulsionem, motusque
violentiores, non modo in intestinis, sed aliis quoque corporis partibus
excitandos, impellunt; pallores vero, corporisque maciem post se tra-
hunt, quando succum chylosum nutritium avide in intestinis absorbendo,
ejus ulteriorem communicationem cum sanguine impediunt, nutrimen-
tum corporis necessarium absumunt.

XLIII.

*Calculus, siue renalis fuerit, siue in vesica urinaria con-
cretus, non minores, præternaturali sua præsentia, causatur
cruciatus.*

SCHOL.

Quamvis enim in quiete positus, neque commotus, paucas, imo
nullas subinde procreare soleat molestias; tamen, quamprimum vel nude
moveretur, vel sub motu simul asperitatibus aculeatis partibus membranoso-
nerveis infixus hæret, aut magnitudine extraordinaria viarum transiitui
dicatarum proportionem superat, atrocissimos post se trahit dolores, tam
in uretheribus, locisque vicinis, quam in vesica, urethra, pro diversitate
loci specialissime patientis, nec non alias in consensum trahit partes, unde
vel vomitus, vel diarrhœæ, vel cardialgiæ, vomendique conatus vacui, &
alvi obstipationes pertinaces, tanquam symptomata calculi præsentis or-
dinarie adparent: ne dicam de mutationibus urinæ, tam quoad ipsius con-
sistentiam, quam excretionem.

XLIV.

*De FLATIBUS in intestinis incarceratis, non opus est, ut
verba faciamus multa, cum neminem plane fugiat, quanti sint
dolores & cruciatus colici, & quid patiantur hypochondriaci ab
illorum exclusione impedita: siquidem baud rarum est, quod a
flatibus retentis varii rheumatismi oriuntur, anxietates præcor-
diorum, & si excessive peccent, tumores tympanitici producantur.*

XLV.

XLV.

Si RES, P. N. ET CONSUETUDINEM DEGLUTITAS, & ab extra in corpus delatas, perpendamus non omnes illarum pari ratione, aut gradu nocent: Alia enim solum molestiam in primis viis pariunt, donec iterum ejeciantur.

SCHOL.

Hujus generis sunt arena, lapilli, globuli metallici, lutum; quæ omnia notabilem sanitati noxam non inferunt, præter, quod anxietatem, aut gravitatem ventriculi & intestinorum, aut alvi adstrictionem producant.

XLVI.

Alia illarum deglutita dolores excitant positive graviores, alia vero continuitatis læsionem corrodendo inducunt.

SCHOL.

Prius contingit ab acubus deglutitis, vitro, aliisque rebus pungentibus: alterius ordinis sunt omnia venena, & corrosiva, quæ texturam partium internarum, quorsum pertingunt, lædunt ac destruunt, inflammationes, ac sphacelationes lethales post se trahunt.

XLVII.

Ultimam, nec sane infimam, sed fere pessimam harum rerum classem constituunt MIASMATA VENENOSA & CONTAGIOSA, quæ cum aère afferuntur, & vel per salivam, vel per poros corporis, ad humores penetrare valent.

SCHOL.

Hæc enim non tam prompte solidarum partium texturam, quam primario fluidarum mixtionem invertunt, quæ corrupta tandem secundario etiam in partes solidas agunt, iisque corruptelam sphaceloso-putredinosam imprimendo, nocent, mortemque sine omni dubio post se trahunt: id quod videre licet omnium apertissime in peste, febribus pestilentialibus, aliisque malignis & contagiosis.

CAP.

CAPUT VI.
DE
MORBORUM TEMPORIBUS.

I.

Apud duplicatio termini, temporis morborum, in scholis medicis varia est, atque diversa.

SCHOL.

Vel enim respicit hic terminus decursum morborum generalem, quem breviori aut longiori intervallo absolvent: vel eorundem decursum specialiozem, imo aliquando specialissimum, quem secundum certa tempora, stataque dierum aut horarum intervalla, certis morbis propria, servant; vel denotat certa tempora, quibus, tam respectu subjectorum ægrotantium, quam respectu temporis anni, morbi speciales, familiares atque solennes observantur.

Primo intuitu a tempore, morbis familiari atque solenni, defumitur morborum divisio in chronicos, atque acutos; de quibus, cum in antecedentibus jam dictum fuerit, hic nihil repetimus.

Pariter res sese habet respectu ultimæ considerationis, quo respectu morbi dividuntur in morbos ætatum, aut temporum anni; unde in conspectum veniunt morbi infantiles, seniles, vernaes, æstivi, autumnales, atque hyberni, quibus merito junguntur, vel ad latus ponuntur, morbi æquinoctiales ac solstitiales, qui certa hæc recurrendi aut invadendi tempora, juxta ordinem, ex consuetudine motuum semel inductum, servare solent: de quibus non minus sub capite de morborum differentiis jamjam actum est.

II.

Secunda itaque consideratio temporis morborum strictius nostram presentem tractationem subit.

SCHOL.

Quatenus nimirum morbi decursum suum specialiter, secundum specialia certa que tempora absolvent, aut specialissimis statisque temporibus, respectu periodi, symptomatum, aut eventus, alligantur.

III. Ge-

III.

*Generaliori in hoc genere respectu, Medicis nota existunt morborum tempora, secundum quorum diversitatem, morbi principium, incrementum, status vel *apex* & declinatio, perpenduntur.*

SCHOL.

Hæc morbi tempora ita interpretamur, ut principium, & primum invasionis tempus, nobis idem sit: per augmentum autem intelligimus gradum morbi, successive auctum, ut non modo æger, sed adstantes etiam, haud difficulter agnoscant, morbum adhuc crescere, & gravio-rem fieri: donec ita ad summum quasi gradum proventus, in hoc gradu, quem attingit, constanter sine mutatione, neque in melius, neque in deterius, perseveret, & quasi subsistat, quod statum vocamus, cujus ultimus quasi summusque gradus *apex*, sive apex, dicitur: si tandem morbus post hunc gradum iterum successive decrescat, viresque ægri & reliquæ ipsius actiones iterum restaurari adpareant, morbus in declinatione constitutus esse dicitur.

IV.

Solemnis est hæc generalis temporum morbi divisio omnibus morbis in genere.

SCHOL.

Nullus enim penitus existit morbus, qui sui principium, incrementum, statum, & si curationi Medici obsequatur, declinationem non agnoscat: quamvis enim multi morbi acuti satis breve decurrendi tempus habeant, nihilominus tamen per gradus invadunt, cursumque suum absolvunt.

V.

Omnium vero maxime hæc temporum divisio ac differentia notorie observatur, seque manifestat, in febribus acutis atque continuis, certa periodorum tempora præ reliquis morbis servantibus.

SCHOL.

Notum enim est, hæc febres certo temporis spatio, sive horarum,

Coschwitzii Pathologia.

H

rum,

rum, five dierum, in genere ordinarie alligari. Brevissima illarum esse potest ac solet sic dicta ephemera, quæ, quamvis unico paroxifino absolvatur, eumque una die ad finem perducatur, tamen per horas successiva incrementa capit, & successive iterum decrefcit, postquam aliquot horarum spatio summus ipsius gradus duraverit.

VI.

Ipsa pestis, tanquam febrium acutarum continuarum & malignarum sævissima, haud unico impetu ad summum ascendit fastigium, quin itidem per gradus ab invasione ad ætatem adscendere apud plurimos ægrotantium, observetur.

SCHOL.

Quamquam enim historiæ non deficient, testantes, peste correptos unico quasi momento in terram decidisse, mortuosque fuisse, in quibus antea nihil morbose observatum fuerit; nihilo minus dubitandum est, quin ejusmodi personæ robustiores fuerint, & quamquam ipsæmet aliquid molesti senserint, tamen ex metu, variisque causis moralibus, vel ex desperatione ac temeritate nihil plane conquestæ fuerint, donec morbus naturam ejusque motus in totum superans, tyrannidem in illis exercuerit, easque, illis id nondum putantibus, jugulaverit,

VII.

Paulo longiorem in genere terminum decursus ordinarie agnoscunt febres inflammatorie, internarum partium inflammatiores sequentes, quippe quæ uno septenario ordinarie absolventur.

SCHOL.

Unde constans Medicorum observatio testatur, ægros ejusmodi febribus inflammatoriis laborantes & decumbentes, intra septimum ab invasione diem vel sanari, vel mori, eosque, qui moriuntur, vix terminum septenarii primi attingere, sed die quinto aut sexto perire: id quod in pleuritide vera, & phrenitide præcipue contingit, quippe quæ difficulter in abscessum, facillime autem in sphacelofam corruptionem abeunt.

VIII.

VIII.

De peripneumonia certissimum, compertumque habemus, quod, si debite & methodice tractetur, aut saltem nullo modo turbetur, semper, & quasi sine exceptione, intra septimum diem ad felicem perducatur finem, cum agrorum restitutione.

SCHOL.

Ad turbationum hujus affectus causas referimus merito malum ægri regimen, quo refrigeratione externa aut interna peccatur: sicut ad tractationem ἀμεθόδως susceptam, pertinet debitarum ac legitimarum indicationum neglectio, aut præpostera applicatio. Quod si itaque ex alterutro capite hic morbus turbetur, tunc utique restitutio ægri intra dictum terminum non succedit, sed vel æger intra illum moritur; vel, si tempestive adhuc error commissus emendetur, morbus facilius in longius tempus protrahitur, atque ad undecimum, vel plane decimum quartum diem extenditur.

IX.

Reliquæ acutarum, sive benigna, sive maligna, (exceptis pestilentialibus, quæ quartum vel septimum diem vix transcendunt) ordinariè tribus septenariis cursum suum absolvunt.

SCHOL.

Primo enim septenario principium & incrementum, secundo status, & tertio declinatio absolvitur atque comprehenditur. Ubi tamen fundamenti loco monemus, numerationem dierum apud Medicos in hisce casibus ac morbis non institui modo vulgari, secundum dies mensium; sed Medicos initium computationis instituire a prima invasionis morbi hora, quocunque diei aut noctis tempore illa demum fuerit, & ab hoc termino semper viginti quatuor horas pro uno die habere.

X.

Ad specialissima morborum tempora pertinent partim tempora critica, in genere acutis familiaria: partim illa, quæ

aliquibus acutorum, respectu certorum phaenomenorum aut symptomatum, plane propria existunt.

SCHOL.

Ratione criticorum temporum atque dierum, in genere est notandum, ordinarie numerum hic septenarium observari, cum semifeptenario: unde septenarii dies criticorum, semifeptenarii autem indicatoriorum titulum obtinent, eam ob rationem, quod septimo die ordinarie ea sequatur crisis, aut lysis morbi, de qua semifeptenarius dies, proxime antecedens, aliquod indicium suppeditavit atque praemisit.

Ita v.g. haemorrhagiae narium, die septimo aut decimo quarto sperandae aut successurae, indicium saepe est, si die morbi quarto aut undecimo, oculi rubentes apparent, cum capitis doloribus, aut aliquot sanguinis guttae stillare incipiunt: sicuti delirii subsecuturi, aut imminentis indicium ac prognosin praebet, si praeter spem indicata haemorrhagia emanat, & non succedat, in vigore manente febre.

Et huc quoque spectat canon ille Hippocratis: acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur, & qui tunc non judicantur, judicantur vigesimo primo: & Sect. Aph. 2. Aph. 24. Septimorum quartus est index. Alterius septimanae octavus est initium. Notandus vero undecimus; is enim quartus est alterius septimanae. Notandus rursus decimus septimus: hic enim quartus quidem a decimo quarto, septimus vero ab undecimo.

XI.

Specialissima morborum tempora, quae aliquibus saltem morborum acutorum, respectu certorum phaenomenorum, competunt, non minus equidem sunt critica, atque in genere cum mox antecedentibus coincidunt, verum ratione circumstantiarum hic singularem considerationem subeunt: sunt autem morbi exanthematici praecipue, in quibus haec observantur.

SCHOL.

Ita petechiales maculae septimum ordinarie morbi diem, proprium

prium eruptionis terminum agnoscunt, atque ad decimum quartum durant, antequam plane iterum evanescent; nisi forsan epidemica aliqua aëris constitutio aliquando, & quidem rarius, contrarium producat, ut tardius circa decimum quartum prorumpant: in quo casu etiam contingit, ut univèrsa febris, non septenario tertio, sed quarto demum, vel secundum Hippocratem, trigésimo demum die absolvatur & terminetur.

Si autem, excepto hoc casu, maculæ petechiales, vel ante, vel post septimum erumpunt, prius turbationem & nimiam moruum naturæ exacerbationem, posterius autem motuum languorem, viriumque defectum testatur, & utrumque funestum eventum minatur: maxime omnium autem sextus dies in hoc negotio suspectum ab omni ævo se reddidit, unde in genere medicorum cohors ipsi tyranni titulum imposuit, cum constanter observaverint, omnes ejusmodi excretiones, quæ critico die fieri debent, si sexto contingant, semper funestum sortiri eventum.

XII.

De morbillis atque variolis notum est, certum ipsis ac destinatum esse eruptionis tempus.

SCHOL.

Dies nempe quartus est, quo semper & ordinarie, si legitime decurrunt, efflorescere incipiunt; ubi morbilli ab hoc termino ad undecimum usque continuare solent, ac deinde successive evanescent, ut ægri circa decimum quartum ordinarie restituti appareant.

Variolæ autem, postquam die quarto eruperunt, efflorescentiam ordinarie usque ad sextum continuant, & ad septimum usque incrementum capiunt; quo factò a septimo ad undecimum successive maturescunt, & circa hunc terminum pedetentim rumpuntur, ita, ut circa decimum quartum maximam partem ad minimum desiccata existant, ægrisque orthostadium iterum concedant.

XIII.

Respectu purpuræ miliaris non semper adeo firma, certaque tempora determinari possunt.

SCHOL.

Quotidiana enim experientia testatur, quod, quamvis quandoque

& satis frequenter, die septimo morbi prorumpat, nec non ad alterum septenarium duret, nihilominus æque frequenter, modo citius, modo tardius, neque præcise criticis diebus, prorumpat, & haud raro durationis terminum satis longum servet, aut licet evanescat, facillime tamen de novo prorumpat, ita ut non semper aliquid certi de illa supponi queat.

XIV.

Nec minus peripneumonia, præter ea, quæ jam notavimus, specialissimis temporibus gaudet.

SCHOL.

Dictum quidem fuit in antecedentibus, quod unius septenarii termino ordinariè absolvatur, si legitime succedat atque tractetur: sciendum tamen, hunc quoque adfectum certis ac specialissimis temporibus gaudere; licet enim generalis decursus periodus termino septenario absolvatur, tamen materiæ suppuratio atque excretio speciales terminos habet, unde notum esse debet, maturationem ipsius materiæ inclusæ intra tertium diem absolvi, eoque excretionem sputi cruenti incipere, hancque die tertio, quarto, & quinto maximopere durare, ubi iterum minuitur, circa septimum penitus evanescit, sensusque pruritus in læsionis loco, cum tussis cessatione, morbi absoluti indicium præbet.

XV.

Hæc dicta temporum morborum legitima consideratio maximi usus existit in medicina practica.

SCHOL.

Quapropter omnia dicta morborum tempora bene perspecta habere debet Medicus, eorumque notitiam in singulis ejusmodi morbis attente adplicare, ne ex illorum inscitia, aut neglectione, methodo medendi perversa, quidquam pervertat, motus naturæ turbet, novos, eosque inconvenientes motus provocet, & ita ægrum in gravissimum vitæ periculum conjiciat, sed potius adhibita debita attentione, omnia impedimenta felicitis successus removeat, & ita sinistram successum pro viribus præoccupet.

CAPUT VII.
DE
MORBORUM SYMPTOMA-
TIBUS.

I.

*S*ymptomata morbi, tam a morbo ipso, quam a causis morbifica differunt.

SCHOL.

Notissimum est in scholis Medicorum, distinctionem semper factam esse morbi ipsius, seu læsionis primariæ, in corpore vivo ortæ, causæ morbificæ læsionem producentis aut minitantis, & symptomatum, læsionem concomitantium & insequentium. Nec plane inutilis aut de nihilo est hæc distinctio, modo optandum esset, ut vera illius applicatio & explicatio adhibita fuisset, prout veræ pathologiæ & praxeos fundamentis respondere deberet.

II.

Vulgaris explicatio symptomatis, quod sit actionum læsio, a morbo inducta, & effectus ipsius læsionis, ad aliquos quidem affectus, non autem ad omnes applicari potest.

SCHOL.

Valeat hæc explicatio, de læsionibus externarum partium vulnerato-riis: has enim, si consideremus, partis specialiter affectæ actio læsa erit tale symptoma, quod simul effectus læsionis inductæ esse potest, ac dici meretur. Pariter in affectibus paralyticis resolutio toni vitalis partium fibrosarum effectum producit in parte affecta, qui symptoma vocatur, & per actionis læsionem ipsius membri paralytici sese exerit & manifestat.

III.

Molestia, molestaque sensationes, qua presente morbo, aut causa morbifica, agrum afficiunt, & læsionem sive imminentem, sive inductam, sequuntur, & comitantur, nec tamen sive læsio-

nem

nem ipsam, sive causam morbificam constituunt, quamvis illis deficientibus, non adsint; dicuntur vero sensu, symptomata, accidentia & morbi consecutaria.

SCHOL.

Revocamus hic in mentem ea, quæ Cap. II. dicta sunt, non omne id, quod morbum appellare solemus, revera læsionem partibus actu jam intulisse, aut morbum esse, sed potius actum aliquem ipsius naturæ, corpori equidem vivo molestum, nullatenus tamen noxium, sed eum in finem ab ipso principio vitali susceptum ac adornatum, ut causa læsionis vel jam factæ, vel imminētis, aut alteretur, aut excernatur & removeatur.

Hunc naturæ actum, in se legitimum ac naturalem, licet quoad gradum extraordinarium ac præternaturalem, sæpissime, imo ordinarie, sequuntur tales molestiæ, atque incommodæ sensationes, quæ non adessent, nisi dictus contra causam morbificam susceptus fuerit actus, & quæ superata ac exturbata causa morbifica, & cessante actu naturæ, contra & propter illam suscepto, iterum evanescent & cessant.

Melioris illustrationis causa, ponamus febrem aliquam acutam malignam: exserit se hæc febris essentialiter, & primario sub pulsus præternaturalibus alterationibus, e quieto, placido, ordinato, in celerem, frequentem, inæqualem, fortiolem aut debilem, quam pulsus mutationem a statu naturali ipsam febrem, morbumque salutare solent: quod tamen minus recte & accurate fit. Ipsa læsio enim hoc in casu, præcipue ab initio morbi, nondum facta est, sed imminet saltem a causa aliqua peregrina, sive in corpore generata, sive aliunde ad illud delata, in humoribus hospitante; quæ læsio, si penitus in actum deduceretur, in dissolutione mixtionis animalis terminum suum haberet.

Ad hanc læsionem, toti corpori interitum minitantem, avertendam, & propter causæ morbificæ, vel lædentis, tempestivam eliminationem, natura motum sanguinis suscipit vehementiorem, cordisque pulsioni, gradu quidem extraordinarie & p. n. respectu necessitatis aut utilitatis autem nequaquam contra naturam aut rationem, auget atque intendit, quo sub ipso hoc audiore motu, ejusque assidua continuatione, materia noxia læsionem irreparabilem inductura, subigatur, & per organa secretoria & excretoria, e massa humorum removeatur, atque e corpore eliminetur.

Sub

Sub hoc actu naturæ, contra læsionem & læsionis causam suscepto, accidunt ægro diversæ molestiæ, de quibus tunc temporis conqueritur, quales sunt: calor, æstusque præternaturalis, sitis, capitis dolores, vigiliæ, lassitudo, appetitus dejectio, sudor extraordinarius, anxietates atque angores, aliaque plura. Omnes hæc molestiæ, cum neque ipsam læsionem aut morbum constituent, neque ad causam referri possint, symptomata, vel accidentia febris dicuntur, quoniam præterea cum ipsa febre cessante iterum cessant.

IV.

Symptomatum, quæ in morbis occurrunt, alia sunt essentialia, alia vero accidentalia.

SCHOL.

Occurrunt enim omni die symptomata sub morbis, quæ extra morbum præsentem quidem non adsunt, verum tamen neque cum ipsa læsione, neque cum causa morbifica immediatam connexionem habent; hinc dicta distinctio ortum cepit, præcipue cum alia sæpe adsint, de quibus longe aliter sentire debet Medicus. Quamobrem illa dicuntur essentialia, aut ad morbi essentiam pertinentia symptomata, quæ immediate, vel cum morbo, vel cum causa morbi connexionem habent, ita ut hic præsens morbus ordinariæ, & in omnibus aut plurimis individuis, sine illis non reperitur aut esse possit; hæc autem talia existunt, quæ non semper in omnibus aut plurimis individuis eundem morbum comitantur, sed ex alia quadam causa accessoria regiminis, diætæ, animi pathematum, nascuntur & producentur, & post hujus causæ remotionem ut plurimum cedunt, licet ipse morbus nondum cesset, sed ordinarium suum cursum adhuc prosequatur.

V.

Distinctio hæc symptomatum in praxi medica maximam habet utilitatem & necessitatem.

SCHOL.

Sicuti enim v. g. in febre aliqua dolor capitis specialiter æstuosus, in uno quodam ægro adesse potest, qui forsan non procul a fornace æstuante decumbit; aut vomitus ægrum per totum paroxysmum torquet,

quet, qui sub eodem magnam frigidi potus copiam ingurgitat, eamque avidè ac impetuosè ingerit: vel sub leviore nephritide in mictum cruentum æger incidere potest, si forsan diureticis calidioribus internis, aut oleis ac linimentis valde calidis externis, præter methodum, tractatus fuerit; quæ symptomata omnia aliis, iisdem morbis decumbentibus, non eveniunt, quoniam easdem causas occasionales, a quibus ortum ducere potuerunt, evitarunt; ita simile quid in quocunque morbo, ratione plurimum symptomatum contingere potest, unde sane necesse est, ac valde proficuum, ut Medicus hanc symptomatum differentiam in omni morbo probe calleat atque noscat, eum in finem, ut sibi caveat, ne directe motibus naturæ utilibus, atque in bonum finem institutis sese opponat, eosque per symptomatum molestorum, ad essentiam morbi pertinentium, suppressionem intempestivam attentatam pervertat, totius morbi ordinem invertat, & ægrum in maxima sæpe pericula præcipitet, sed potius sciat, se talia symptomata essentialia, citra causarum aut morbi fundamentalem remotionem, cum ægrorum vero emolumento tollere neque posse, neque debere. Quicquid autem respectu illorum efficere potest, id nude in causarum, aut læsionum methodica sublatione erit quærendum; quod, si Medicus non attendit, nil nisi symptomatum palliationes, eorumque ut plurimum tanto graviores recursus producet. De reliquis minus essentialibus monendus est, ut semper pro viribus in causas eorum genuinas inquireat & proximas, ut per illarum quoque sublationem eadem e medio tollere possit.

CAPUT VIII.

DE

LÆSIONIBUS HUMORUM IN GENERE.

I.

*L*æsiones, quibus fluide nostri corporis partes subjiciuntur, commode ad tres potissimum classes referuntur.

SCHOL.

SCHOL.

Respiciunt enim humorum læsiones, vel eorundem quantitatem, vel qualitatem & crasin: vel denique illorum motum.

II.

Quantitas humorum læsa in conspectum venit vel sub excessu, vel sub defectu.

SCHOL.

Excessus quantitatis dicitur abundantia, & æque ac ex opposito defectus, applicationis locum invenit circa omnes, tam universales, quam particulares corporis nostri humores: in specie tamen respectu sanguinis plethoræ titulum gerit.

III.

Et abundantia, & defectus humorum, facili negotio reliquarum læsionum causa existere possunt.

SCHOL.

Abundantia enim humorum quando mole sua proportionem viarum atque viarum superat, non minus causam læsionis motus humorum constituit, e qua læsione motus deinde facili negotio læsio quoque craseos aut qualitatis ortum ducere potest. Si autem defectu quantitatis peccent humores, occasionem præbent faciliori viarum collapsui, & passivæ angustationi, quo ipso, successu temporis, obstructionibus, & impedito negotio secretionum, via sternitur, ac pedetentim discrasia humorum introducitur.

IV.

Qualitatis vel craseos læsio respicit vel humorum consistentiam, vel eorundem mixtionem; ita tamen, ut vel consistentia sola, vel sola mixtio, vel utraque simul læsa esse possit.

V.

Quoad consistentiam humores læduntur, vel spissitudine, vel nimia tenuitate.

SCHOL.

Spissitudine extraordinaria, motus illorum progressivus tardior redditur, & transitus per vasa angustiora, imo capillaria, nec non per

partium porosarum substantiam impeditur. Tenuitate autem nimia præfente, nimis cito organa secretoria prætereunt, & translabuntur, quo fit, ut particulis heterogeneis imbuti, eas facilius retineant, atque difficilius ab illis liberentur, aut profusionibus variis passivis ansam præbeant, vel denique sub activis congestionibus tanto facilius, promptiusque profundantur.

VI.

Mixtio humorum diversimode læditur, pro diversitate particularum heterogenearum, humorum mixtionem extra ordinem ingredientium.

SCHOL.

Si enim a mucidarum partium accessu ad lentorem, vappescenciam, & muciditatem disponuntur; a sulphureis, volatilibus, atque activis particulis valde attenuantur, expanduntur, organice & intestine commoventur, eoque ipso ad dissolutionem mixtionis naturalis tanto aptiores redduntur: salinis aut acidis accedentibus particulis, si in copia hoc fiat, acres, caustici, & corrosivi subinde fiunt, & varii generis exulcerationes causantur: quod tamen non tam de tota humorum massa universim, quam potius de humoribus singulatim consideratis intelligendum est.

Quando autem ex diversorum humorum particularium impuritate & discrasia, in universaliores humores aliquando læsio craseos redundat, tunc hæc qualitatis humorum universalior læsio ordinarie titulo cacochymia insignitur.

VII.

Læsiones, quæ circa motum humorum contingunt, concernunt vel motum illorum progressivum, atque localem, vel motum fluiditatis aut intestinum.

SCHOL.

Uterque motus, cum suis læsionibus, considerationem meretur medicam, quoniam unus ab altero dependet. Etiam si enim motus localis & progressivus potissimam partem a solidorum motu dependeat & suffulciatur, dum partium fibrosarum motu, partim tonico, partim voluntario, partim in quibusdam partibus manifeste systolico & diastolico, e loco in locum moventur, nihilominus tamen solidæ partes in fluidas agere haud possent, earumque progressum promovere & conservare, nisi fluiditas,

ditas, a motu singularum particularum, fluidas constituentium, intestino dependens, præsto esset, iisque dispositionem largiretur, ut facili motu e loco in locum moveri possent.

VIII.

Motus humorum localis læditur, vel simplici progressus impedimento; vel motu extraordinario & inequali: vel motu demum plane retrogrado.

SCHOL.

Primum fit, quando per vias constrictas, aut ab impuritatibus obstructas, motum ordinarium humores continuare nequeunt, sed in progressu suo impediuntur.

Alterum potissimum contingit sub variis congestionibus, ubi non æqualiter per universum corpus, sed particulariter ad certam partem extra quotidianum ordinem feruntur.

Tertium autem accidit sub spasticis partium solidarum stricturis, unde humorum retrocessiones & metastases ortum ducunt.

IX.

Motus fluiditatis & intestines, pro varietate causarum, variis subjicitur læsionum modis.

SCHOL.

Quando nempe vel impuritates mucidæ ac viscidæ lentorem inducunt, vel refrigerationes externæ spissescentiam & grumositatem coagulatoriam producunt: vel a partibus sulphureis subtilibus & agilioribus motus humorum organicus expansorius ortum ducit.

X.

Omnes modo recensitæ læsiones humorum, quamvis diversos respectus habeant, & diversimode occurrant, ita tamen comparata sunt, ut una facillimo negotio alteram post se trahat, & præsentem una illarum aut altera, reliquæ facillime sequantur & oriantur.

SCHOL.

Sicut enim in superioribus diximus, abundantiam humorum, pro-

portionem vasorum excedentem & superantem, impedimentum esse motus progressivi, quo impedito, secretionum negotium impeditur, & discrasia humorum producitur: ita ex altera parte facile quisque deprehendet, humorum discrasiam non minus motus impeditioris causam fieri posse. Quid enim, quaeso, ex falsa corruptione, lymphæ v. gr. & feri, præter lentorem & muciditatem utriusque producitur? Lentore autem inducto, motus progressivus retardatur, reliquæ impuritates augentur, & totum secretionum & excretionum negotium sufflaminatur. Si autem discrasia sulphurea urgeat, nil nisi motus orgasmici, expansorii, congestorii, & eluctatorii inde oriri possunt.

CAPUT IX.

DE

LÆSIONIBUS MOTUUM IN GENERE.

I.

Motuum læsiones, de quibus hic sermo est, fundamentum suum habent in partium solidarum alteratione morbosa.

SCHOL.

Quemadmodum enim in antecedente capite læsiones humorum, vel partium fluidarum in genere, indicavimus, ita tractationis ordo postulat, ut illas quoque læsiones generatim indigitemus, quæ partes solidas præcipue respiciunt; & quoniam solidæ partes motuum instrumentum constituunt, horumque læsiones aut alterationes maxime in sensus incurrunr, motuum læsiones aut morbi nominari merentur.

II.

Consideramus autem hic illas motuum alterationes morbosas, quæ intrinsecam causam, a principii morventis erroribus dependentem, agnoscunt, & tanquam horum effectus, in partes solidas

lidas redundantes, atque per illas sese manifestantes, medico-pathologicam subeunt considerationem.

SCHOL.

Excludimus itaque in præfenti a nostra tractatione illas motuum læsiones passivas, quæ organorum aut instrumentorum, partium nempe solidarum materiales læsiones, quatenus in vitiis vel conformationis, quoad magnitudinem, figuram, numerum aut situm: vel unitatis, & contiguitatis, sub titulo vulnerum, contusionum, ulcerum, rupturarum, fracturæ, cariei ossium, aut luxationum & subluxationum, consistunt, pro causa antecedente agnoscunt, quippe quæ ad chirurgiam spectant, atque sub illius tractatione occurrunt; quamobrem harum læsionum in transitu saltem meminisse sufficiat.

III.

Diætæ motuum læsiones duplici modo sese manifestant; dum a statu naturali deflectunt vel in EXCESSU vel in DEFECTU.

IV.

Excessus ille motuum, per partes solidas sese manifestans, respectu partium, quas in specie afficit, est varius, licet in se spectatus, sit unus & idem.

SCHOL.

Ita enim motus in corde atque arteriis naturalem modum atque gradum excedit atque superat, quando pulsus mutatio in excessu observatur, isque celerior, frequentior, plenior, fortior existit, id quod vel in febribus, vel aliis quoque corporis motibus exagitationis contingere solet.

Quod si vero motuum excessus in partibus reliquis solidis mollibus, & quidem magis æqualiter contingat, spasmus dicitur, qui varias inducit partium fibrosarum stricuras, eoque ipso vel humorum motum progressivum, hincque simul pendentes secretiones & excretiones hæne impedit, vel irregularem reddit, quod facile videmus in variis congestionibus, hinc inde in corpore obtingentibus.

Quando diætæ motuum exacerbationes vel unam solum aliquam partem, vel varias, vage tamen afficiunt, in scholis medicis rheumatismorum, vel

vel arthriticarum passionum titulum obtinere solent. Si autem sub hac motuum exacerbatione, violentæ, repentinæ, pertinaces motuum spasticorum reciprocæ exacerbationes & remissiones observantur, quæ quasi momentaneæ reciprocationis ferram movent, signum exinde convulsivum desumitur: quarum ultimus summusque gradus in Epilepsia terminatur.

V.

Defectus motuum non minus variis sese exerunt modis, ac in conspectum veniunt, prout nempe vel omnes aut plurimas, vel ad minimum principales nobilioresque, vel saltem aliquas corporis nostri partes adficiunt.

SCHOL.

Si enim cor & arteriæ motuum defectu laborant, pulsus debilitas, languor, imo cessatio inde emergit: si respectu motus tonici partium solidarum, vel in genere, vel in specie hic defectus occurrit, affectus atonia vocatur, quæ tam universaliter contingere potest in habitu corporis externo, ac sese exerit sub partium tremore, quam particulariter in uno alterove membro, aut partibus internis, ventriculo & intestinis; ubi in specie effectus hujus atoniæ sub flatulentia nimia, nec non sub diarrhœis ferosis in conspectum venit.

Quod si vero hic motuum defectus temporarius, respectu omnium motuum vitalium simul, in consensum quoque tractis voluntariis, occurrit, pro diversitate gradus, tam impetus, quam durationis, exinde emergunt atque nascuntur, lipothymia, syncopes, apoplexiæ; quod si partes aliquas certas, non autem totum corpus adficiat, hemiplegiam, paralyfin, aut paresin constituit. Si tandem omnium motuum in universum defectus simultaneus atque continuus occurrit, hæc motuum plenaria cessatio mortis titulum obtinet.

His ita breviter præmissis transitum nunc facimus ad pathologiæ partem alteram, in qua jactis pathologiæ generalis fundamentis necessariis, specialiores de causis morborum singulorum specialibus, doctrinam suppeditabimus.

PATHO-